

Rozdělení sociálních rolí v současných českých rodinách

Bc. Jana Doležalová

Diplomová práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana DOLEŽALOVÁ**

Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Rozdělení sociálních rolí v současných českých rodinách**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociálních rolí.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu na zvolené téma.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MOŽNÝ, I. Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3.

KON, I.S. Sociologie osobnosti. Praha: Orbis, 1971.

NOVÁK, T. Manželské a rodinné poradenství. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1316-0.

ŠMOLKA, P. Žena a muž – návod k použití. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-573-8.

ŠMOLKA, P., MACH, J. Manželská a rodinná trápení. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-448-9.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **12. ledna 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2010**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

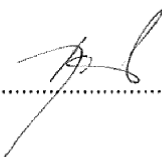
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 24. 4. 2010

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá výzkumným problémem popisným, kterým je rozdělení rolí mužů a žen v současných českých rodinách. Na sociální vazby v rodině a podmínky rodinného soužití nahlíží z pohledu genderových rolí, což znamená, že jsou porovnávány rozdíly mezi rolemi mužů a žen ve sféře rodiny, a to konkrétně v oblasti finančního zajištění rodiny, rozdělení domácích prací, péče o rodinu a děti, správy rodinného rozpočtu, koníčků, rozhodování o koupi dražší movitosti a způsobu trávení rodinné dovolené apod. Dále se zaměřuje na faktory, které mohou tyto rozdíly ovlivňovat. Pro zjištění požadovaných skutečností byla použita technika anonymního dotazníku. Dotazník byl sestaven dle dostupné odborné literatury a získaná data byla následně analyzována a přehledně zpracována do tabulek a grafů. Realizovaný výzkum byl komparován s obdobnými výzkumy provedenými v této oblasti.

Klíčová slova:

Sociální role, genderové role, tradiční rozdělení rolí v rodině, moderní rozdělení rolí v rodině.

ABSTRACT

The thesis engages in a descriptive research project which is a man and a woman role division in the contemporary czech family. It regards the social relationships in the family and the family living requirements from the gender point of view which means that differences in male and female roles are compared, in particular in family financial resources area, chores splitting, taking care of the family and children, family budget management, hobbies, decision making regarding more expensive movable asset purchase and the kind of family holiday etc. Further, the thesis focuses on the factors that can influence these differences. The technique of an anonymous questionnaire was used to obtain requested data. The questionnaire was assembled according to the subject publications available and the data obtained were analyzed later on and well aranged into tables and graphs. The carried out research was compared to the simile ones in this area.

Keywords:

Social role, gender role, traditional family role division, modern family role division

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat:

Mgr. Soně Vávrové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za velmi užitečnou metodickou pomoc při zpracovávání diplomové práce;

všem párům, které byly ochotné se zapojit do výzkumu;

své rodině, za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracovávání diplomové práce, a které si velice vážím.

Motto:

První polovinu života stráví člověk tím, aby se zbavil falešných představ o svých předcích, druhou tím, aby je vštípil svým dětem.

(Winston Churchill)

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SOCIÁLNÍ ROLE MUŽŮ A ŽEN.....	12
1.1 SOCIÁLNÍ ROLE.....	12
1.2 GENDEROVÉ ROLE	12
1.3 PŘÍSTUPY K ROLÍM MUŽŮ A ŽEN	12
1.3.1 Biologický přístup.....	13
1.3.2 Sociologický přístup.....	13
2 CHARAKTERISTIKA RODINY	14
2.1 VÝVOJ RODINY A RODINNÉHO ŽIVOTA V PRŮBĚHU 20. A 21. STOLETÍ	14
2.2 SOUČASNÁ RODINA	16
2.2.1 Tři období současné rodiny.....	16
2.3 TYPOLOGIE SOUČASNÉ RODINY	17
3 RODINA A ROLE.....	19
3.1 ZMĚNA STRUKTURY RODINY	19
3.2 VLIV PŮVODNÍ RODINY NA UTVÁŘENÍ HODNOT A ROLÍ.....	20
3.3 GENDEROVÉ ROLE A RODINA.....	20
3.4 RODIČOVSTVÍ A VÝCHOVA DĚTÍ	21
3.5 DOMÁCNOST A DOMÁČÍ PRÁCE.....	22
3.6 EKONOMICKÉ ROZDĚLENÍ ROLÍ V RODINĚ A ZAMĚSTNANOST ŽEN	24
3.6.1 Hospodaření v rodině	24
3.6.2 Kariéra – zaměstnanost žen a matek	24
3.7 VOLNÝ ČAS A RODINA	25
3.8 POHLED DO BUDOUCNOSTI VÝVOJE VZTAHŮ A ROLÍ.....	26
4 PROVEDENÉ VÝZKUMY V OBLASTI ROLÍ	28
4.1 VÝZKUM „RODINA 1994“	28
4.2 VÝZKUM „NAŠE SPOLEČNOST 2009“	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
5 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	34
5.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
5.2 STRATEGIE A TECHNIKA VÝZKUMU	34
5.3 STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ	35
6 VÝZKUMNÝ SOUBOR	37

6.1	PODMÍNKY VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO VZORKU	37
6.2	KONKRÉTNÍ VÝZKUMNÝ VZOREK	37
7	VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT.....	38
7.1	DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE	38
7.2	ROZDĚLENÍ ROLÍ V RODINĚ	40
7.2.1	Ověření předpokladu 1	40
7.2.2	Ověření předpokladu 2	42
7.2.3	Ověření předpokladu 3	43
7.3	POSTOJE A NÁZORY	48
7.3.1	Ověření předpokladu 4	48
7.3.2	Ověření předpokladu 5	50
7.3.3	Ověření předpokladu 6	52
7.4	SPOKOJENOST A PŘÁNÍ	54
7.4.1	Ověření předpokladu 7	54
7.5	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ OVĚŘENÍ PŘEDPOKLADŮ	55
	ZÁVĚR.....	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	60
	SEZNAM OBRÁZKŮ	61
	SEZNAM TABULEK.....	62
	SEZNAM GRAFŮ	63
	SEZNAM PŘÍLOH.....	64

ÚVOD

V této práci bych chtěla na základě vlastního výzkumu zjistit, jaké je v současné době rozdělení rolí mužů a žen v rodinách, a zda existují faktory, které toto rozdělení ovlivňují. Dále bych chtěla ověřit, jak vnímají rozdělení rolí muži, ženy i jednotlivé páry, a zda se jejich názory shodují či rozcházejí.

Co vlastně označuje termín role muže a ženy v rodině? Jde o rozdělení moci, dělby práce a výchovu spojenou s péčí o dítě. Uspořádání v rodině a rozdělení rolí mezi partnery v ní je v současné rodině nejasné a je individuální. Současné rodiny mají jiné možnosti a každý člen rodiny má jinak postavený svůj žebříček hodnot.

V současné době je rodina vystavena řadě zátěží. V souvislosti s demografickými změnami i s vyšší vzdělanostní úrovní žen se rozpadá tradiční patriarchální model rodiny. Muž přichází o své dříve výsadní postavení, vzdělanější žena se chce uplatnit ve své profesi. Většina dnešních rodin je složena z ekonomicky aktivních partnerů. V některých rodinách dochází ke značným posunům v podílu partnerů na zabezpečování běžného rodinného provozu.

Výrazný nárůst zaměstnanosti žen a změny postavení žen v druhé polovině 20. století vzbudily zájem mnoha sociálních vědců o problematiku skloubení rodinných a pracovních rolí. Podnítily rovněž zájem o otázku, zda se růst participace žen na pracovním trhu a hodnotové změny týkající se rolí mužů a žen odrážejí v rovnějším rozdělení domácí práce mezi partnery. Empirická evidence však ukazuje, že i přes určité změny postojů ženy i v případě, že mají placené zaměstnání, vykonávají převážnou část práce v domácnosti (Chaloupková, 2005).

Je zřejmé, že stávající modely rodinného soužití se mění jen pozvolna, protože změna je determinována setrvačností stereotypů genderových rolí, které přijali jak muži, tak ženy v průběhu historického vývoje.

Do jaké míry převládá tradiční a moderní rozdělení rolí mužů a žen v současných rodinách, bych chtěla zjistit výzkumem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ ROLE MUŽŮ A ŽEN

Problém rozdělení rolí mužů a žen v rodinách je klasickým sociologickým tématem minulého i současného století. Role mužů a žen dodnes nejsou jasně stanoveny, ať už hovoříme o rolích ve společnosti nebo v rodině.

1.1 Sociální role

„Osoba zaujímající určité postavení plní určitou sociální roli. Pod pojmem role rozumíme funkci, normativně schválený vzorec chování očekávaný od každého, kdo zaujímá danou pozici. Například otcovská role vždy předpokládá účast při výchově dětí, odpovídající míru odpovědnosti atd. Tato očekávání, určující obecné obrysy sociální role, nezávisí na vědomí a chování konkrétního jedince, jeví se mu jako něco vnějšího, více nebo méně závazného. Plnění jakýchkoliv sociálních rolí, zvláště v průběhu delší doby, a sama role, jež je pro jedince podstatná, vykazují významný vliv na jeho osobnostní vlastnosti, jeho hodnotové orientace, motivy, činnosti, vztahy k ostatním lidem“ (Kon, 1971, s. 20).

Přesto sociální role sama o sobě ještě neurčuje chování osoby. K tomu je nezbytné, aby byla dobře osvojena, internalizována. Internalizovaná role je jedincovo subjektivní určení svého sociálního postavení, jeho vztah k tomuto postavení a k povinnostem z něho vyplývajícím.

1.2 Genderové role

Genderové role jsou souborem určitých pravidel předepisujících určité typy chování pouze ženám a jiné pouze mužům. Mezi odlišnými společnostmi a kulturami i mezi odlišnými sociálními skupinami uvnitř společnosti se setkáváme s odlišnými nároky a předpisy na roli muže a ženy. Tradiční generový model rodinných rolí považuje za správné, když se muž věnuje práci a profesní kariéře, žena jej podporuje a zajišťuje chod rodiny a domácnosti. Jedná se o rozdělení rolí na muže-živitele a ženu-pečovatelku.

1.3 Přístupy k rolím mužů a žen

V souvislosti s rozdělením rolí mužů a žen si lze položit otázku, zda jsou role obou pohlaví konstruovány pouze biologicky či pouze sociálně, eventuálně do jaké míry jsou dány biologicky a do jaké míry sociálně?

1.3.1 Biologický přístup

„Biologický přístup uvádí, že rozdílné role mužů a žen jsou přirozené a jsou dány vrozenými biologickými vlastnostmi. Přirozenou úlohou ženy je rodit děti a pečovat o ně, starat se o rodinný „krb“ (žena je chápána jen v roli manželky, matky, pečovatelky a vychovatelky), muži-otci je vymezena role ochránce a živitele. Ze základních fyziologických a psychologických rozdílů mezi oběma pohlavími se odvozuje přirozenost dělby práce, rozdělení práce na mužské a ženské. Podle tohoto přístupu existuje přirozená tendence, založená na biologické podstatě člověka, a to podřízení se žen mužům a vlády mužů nad ženami. Z tohoto pohledu je role ženy spojována výlučně se sférou rodiny, kde je žena nenahraditelná a nezastupitelná ve své rodičovské roli matky a má primární odpovědnost za péči o dítě a o domácnost“ (Maříková, 1999, s. 59).

1.3.2 Sociologický přístup

Jak uvádí Maříková (1999, s. 60): „Podle sociologického přístupu nikoli příroda, ale proces socializace určuje rozdíly v chování obou pohlaví. Rozdíly mezi muži a ženami uvnitř kultury jsou závislé především na odlišném způsobu, jakým společnost zachází s chlapci a muži na jedné straně a dívkami a ženami na straně druhé, tj. na odlišné socializaci příslušníků obou pohlaví. Biologické rozdíly tedy nejsou důležité v determinování sociálních rolí. Tento pohled je pohledem většiny kulturních antropologů a sociologů.“

2 CHARAKTERISTIKA RODINY

Podle Giddense (1999) rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Prakticky ve všech společnostech se můžeme setkat s typem rodiny, kterou sociologové a antropologové označují jako rodinu nukleárního typu. Ta se skládá z dospělých manželů a jejich vlastních či adoptivních dětí žijících ve stejné domácnosti. Ve většině tradičních společností byla nukleární rodina více či méně integrována do širších příbuzenských vztahů. Pokud v jedné domácnosti žijí kromě obou rodičů a jejich dětí i další blízcí příbuzní, hovoříme o rozšířené rodině. Její součástí mohou být prarodiče, bratři a sestry se svými manželskými partnery, tety, synovci apod.

V západním světě je manželství - a tedy i rodina - spojeno s monogamií. Naše zákony nepřipouštějí, aby jeden muž nebo žena měli několik manželských partnerů současně. Tento stav však ve světě není zdaleka normou.

2.1 Vývoj rodiny a rodinného života v průběhu 20. a 21. století

Rodina byla vždy považována za snad nejstabilnější výtvar naší civilizace. Učebnice sociologie po dlouhou dobu začínaly tvrzením, že „rodina je pro sociologii příkladem morfostatické instituce. Představuje sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává.“ Od poloviny 20. století se však situace podstatně změnila a dále se mění. Nejde však o změny nijak bezvýznamné, tyto změny mají vesměs hluboké kořeny. Dle Možného (1999) se jedná o následující změny:

- V křesťanském kulturním okruhu měla po staletí rodina monopol na legitimní sex. Tento monopol padl. Nejprve se stal všeobecně legitimní sex předmanželský, pak se začal klást otazník i nad monopolní právo manželského partnera na sex toho druhého.
- Padl monopol na legitimaci plození dětí, který poměrně dlouho v rodině zůstával. Nové technologie (hormonální antikoncepce, nitroděložní tělísko apod.) postavily účinnou hráz mezi sex a početí. Od počátku sedmdesátých let minulého století stoupá prudce počet nemanželských dětí.

- Tradiční rodina přispívala ke stabilitě společnosti i tím, že výběr manželského partnera nebyl v rukou těch, kdož zakládali rodiny v novém pokolení, nýbrž byl v rukou jejich rodičů. Ti samozřejmě vybírali s ohledem na jeho postavení a majetek. Dnes uzavíráme manželství z vlastní volby.
- Křesťanství koncipovalo manželství jako instituci, která je těmi, kdož byli jednou sezdáni, nezrušitelná. Rodinu jednou založenou považovalo za doživotní (Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj). Tato garance vztahu však mizí, do popředí se dostávají jiné prvky jako je například vzájemná náklonnost, zamilovanost, láska, založená na sexuální přitažlivosti. Začal růst počet rozvodů a opakovaných manželství.
- Prohlubující se dělba práce a rozvoj speciálních institucí vyvlastnily rodině řadu jejich tradičních funkcí. Nejprve došlo k odluce bydliště a pracoviště a rodině se vzdálil námezdně zaměstnaný muž. Tam, kde byla rodina kdysi nezastupitelná, nastoupili specialisté a formální organizace. Škola převzala od rodiny vzdělávání dětí a masmédiá zrušila monopol rodiny na jejich socializaci k respektovaným hodnotám a správnému životnímu stylu. Lékaři, nemocnice a síť sociálních zařízení převzaly od rodiny péči o nemocné, staré a postižené. Rodině zůstal konsum, zábava a citové bezpečí, z čehož jen v tom posledním je ještě nenahraditelná.
- Hlavním smyslem rodiny byla výchova dětí. Děti se rodilo hodně, a i když jejich výsledný počet v rodině redukovala vysoká úmrtnost, péče o ně dokázala naplnit život muže a ženy. Dnes je rodina s jediným dítětem nejčastějším typem rodiny. Rodina nejenže ztratila monopol na plození dětí, ona přestala většinou mít děti vůbec. Stoupá podíl dobrovolně bezdětných manželských párů.
- Od konce padesátých let minulého století ženy hromadně opouštějí domácnost a profesní kariéra se pro ně stává stejně důležitou jako pro muže. V současné době je výrazná feminizace zvláště v oblasti vzdělávání, zdravotní a sociální péče.

Domnívám se, že dle popsaných změn lze tedy konstatovat, že rodinu nelze nadále považovat za archetyp stability a nelze ji také posuzovat na základě monogamického modelu. V současné době se rodina mění, nezanedbatelná část mladých lidí se rozhoduje pro život bez dětí, dalším se naopak jejich touha po dítěti nenaplnuje a zdaleka ne všechny rodiny s dětmi tvoří milující se manželský pár, který s láskou vychovává své děti. V dnešní mo-

derní době nabývají na významu například jiné typy domácností, od nejrůznějších typů nesezdaného soužití až po soužití homosexuálů.

2.2 Současná rodina

Jak uvádí Durkheim (In De Singly, 1999) rodina se postupně vyčleňovala jako „soukromý prostor“, v němž členové rodiny měli čím dál tím větší zájem být pohromadě, sdílet určitou intimitu a stali se citlivější na kvalitu vzájemných vztahů. Postupné oddělování veřejného a soukromého prostoru se rozšiřuje ruku v ruce s rostoucím významem citů v regulování vnitrorodinných vztahů.

Hlavním rysem současné rodiny je rovnoprávné postavení muže a ženy, autorita i moc je rozdělena mezi oba partnery, generové role již nejsou striktně diferencovány a hierarchizovány. Na chodu domácnosti se podílí oba partneři. Muž již není výhradním živitelem rodiny. Žena je také zaměstnaná a zároveň veškerá tíha domácích prací neleží pouze na jejích bedrech, ale podle svých schopností se zapojuje i muž.

Současné rodině vyhovuje spíše termín „vztahová“ rodina, což je označení, které zachovává základní charakteristiku rodiny. „Ke své rodině máme pevný vztah jen proto, že máme pevný vztah k osobě svého otce, matky, k osobě své ženy a dětí.“

Lze říci, že současná rodina je čím dál víc „soukromá záležitost“ a zároveň čím dál víc věc „veřejná“. Všechno nasvědčuje tomu, že vývoj směřující k zaměření na osoby, k autonomii rodiny ve vztahu k širšímu příbuzenstvu, k sousedům i k širší společnosti byl doprovázen vyšší závislostí na státu. Tyto dvě tendence – zaměření na osoby a větší socializaci rodiny – nelze oddělit (De Singly, 1999).

2.2.1 Tři období současné rodiny

Dějiny současné rodiny se mohou rozdělit na tři období. Od 19. století až do šedesátých let 20. století vidíme korelaci mezi vývojem instituce manželství a zaměřením na interpersonální vztahy. Nezpochybnovaný referenční model tvoří tři prvky: manželská láska, přísná dělba práce mezi mužem a ženou a pozornost věnovaná dítěti, jeho zdraví a jeho výchově. Během zhruba padesáti let (1918-1968) se požadavek, že muž má pracovat mimo domov, aby vydělal peníze na domácnost a žena zůstává doma, aby se co nejlépe postarala o děti, stává samozřejmostí ve všech sociálních vrstvách.

Od šedesátých let je však model ženy v domácnosti kritizován především ženským sociálním hnutím – feminismem. V tomto období se snižuje stabilita manželství a také byl zákonem umožněn rozvod vzájemnou dohodou. Rozvíjí se soužití mimo manželství. Instrukce manželství a sexuální role však nezanikají: většina párů v r. 1990 žije v manželství a mají zavedenou specializaci domácích rolí a funkcí. Ovšem větší část své legitimacy už tato instituce ztratila. Manželství je většinovým řešením tehdy, když lidé chtějí mít dítě.

Přechod moderní rodiny k rodině „postmoderní“ se projevuje zvýrazněním zaměření na vztahy. Mění se ovšem skutečnost, že vztahy již samy o sobě nemají hodnotu. Ta vyplývá především z uspokojení, které mají poskytnout každému členu rodiny. Institut rodiny nezmizel, lidé se totiž domnívají, že představuje jeden z ideálních prostředků, jak být šťasten, jak se realizovat. „Já“ dnes převažuje nad „my“, ale „já“ nevyžaduje zánik manželství nebo rodiny – právě naopak (De Singly, 1999).

Rodina si zachovává jeden užitečný rys. Dokáže každému pomoci, aby se rozvinul v autonomní osobnost.

2.3 Typologie současné rodiny

V současné době již neexistuje pouze jeden typ rodiny, ale vznikají různé typy rodin. Podle Satirové (1994) se člení rodiny na:

- úplné (oba rodiče + dítě, děti)
- neúplné (jeden rodič + dítě, děti)
- smíšené (dětí vychovávají nevlastní rodiče)

Satirová (1994) dále rozeznává tři typy neúplných rodin: jeden z rodičů rodinu opustil a ten druhý neuzavřel druhé manželství; svobodná osoba právně adoptuje dítě; nebo žena se neprovdá a ponechá si nemanželské dítě. Tyto rodiny, bez ohledu na to, jak vznikly, tvoří nejčastěji žena a její děti. Lze ovšem říci, že roste i počet rodin s otcem jako jediným rodičem.

Smíšené rodiny skládají dohromady části svých předchozích rodin. Rozeznáváme tři základní formy: žena s dětmi si vezme muže bez dětí; muž s dětmi si vezme ženu bez dětí a muž i žena mají děti s předchozími partnery.

Nelze připustit, že by některá z uvedených typů rodin byla lepší či horší. Všechny rodinné formy mohou být těmi nejlepšími za předpokladu, že dospělí, za ně zodpovědní, budou kongruentní a tvořiví, a využijí všech možností a technik pro dobrou funkci rodiny. Těmi jsou sebehodnocení, komunikace, pravidla a systém.

V níže uvedené tabulce se můžeme seznámit s údaji týkající se podílu dětí v jednotlivých typech rodin, dle sčítání lidu, domů a bytů ČSÚ – stav k 1.3.2001.

Tabulka č. 1: Děti v rodinách (podíl ze všech ve věkové skupině)

Věk dítěte	Procento dětí žijících			
	jen s matkou	jen s otcem	s oběma rodiči	jinak
0 - 5	21 %	2 %	76 %	1 %
6 - 17	18 %	2 %	79 %	1 %
18 - 24	14 %	3 %	56 %	27 %

Do 17 let věku včetně žijí s oběma rodiči tři čtvrtiny dětí, do pěti let včetně žije jen s jedním rodičem 23% dětí (z toho jen 2% s otcem), ve věku 6 – 17 let žije jen s matkou 18% dětí a jen s otcem 2%. Ve stáří 18 – 24 let žije ještě 73% dětí alespoň s jedním rodičem, z toho 56% s oběma z nich, 14% pouze s matkou a 3% pouze s otcem (MPSV ČSÚ, 2003).

3 RODINA A ROLE

Tradiční rodina dle genderu byla postavena na manželství a na rozdílnosti práv a povinností mezi manžely. Muž byl autoritou a hlavou rodiny a měl právo rozhodovat i za zbytek celé rodiny. Muž jako živitel rodiny pracoval mimo domov a byl zodpovědný za ekonomickou podporu své ženy a dětí v rodině. Žena zůstávala doma a byla zodpovědná za chod domácnosti. Hovoříme o patriarchálním manželství tradiční společnosti.

3.1 Změna struktury rodiny

Postavení muže a ženy se v současné době značně změnilo. K tomuto vývoji přispěla řada změn (viz kapitola 2.1.), jejichž důsledkem byly změna tradičních rolí v rodině. Dnes již neplatí, že muž je živitel rodiny a žena v domácnosti. Když se ženy začaly podílet na finančním zajištění rodiny, výrazně se zvýšil počet manželství, kde se oba partneři plně věnují profesní dráze. Také již neplatí, že hlavou rodiny je pouze otec. Oba rodiče se podílí na rozhodování a i autorita je mezi ně funkčně rozdělena. Je společensky přijatelné mít dítě za svobodna, proto stoupá počet nesezdaných manželství, a také stále více lidí spolu žije bez uzavření manželství.

Informace o nesezdaném soužití byly zjišťovány ve Sčítání lidu, domů a bytů, které se uskutečnilo na území České republiky v letech 1930, 1970, 1980, 1991 a 2001. Celkový zjištěný počet kohabitací vzrostl ze 40 tisíc v roce 1930, 58 tisíc v roce 1970, 90 tisíc v roce 1980, 85 tisíc v roce 1991 až na 125 tisíc v roce 2001 (Analýza: Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB, [online]).

Mladé páry v současné době nevidí smysl svatby. Mají se sice rádi, chtějí spolu žít, ale tzv. „papír“ k tomu nepotřebují. Žít spolu „na hromádce“ se tak postupně stalo módním trendem.

Je pravdou, že ani ženy již nepotřebují manželství jako ekonomický zdroj, tak jak to bylo v minulosti. Nepotřebují ho ani jako statusotvorný prvek, protože si své společenské zařazení určují samy, aniž mají zapotřebí přebírat manželovo. I jako zdroj pravidelného sexuálního uspokojení manželství pro ni kleslo na hodnotě: v liberální společnosti totéž může dostat i bez manželství. Žena obětuje jen potěšení z mateřství. Toto ovšem kompenzuje smysluplnou prací (Možný, 1999).

Dle Karstena (2006) některé průzkumy přinesly indicie naznačující, že v mužích bývají silněji zakořeněny tradiční normy rodinného života: muži jsou častěji těmi, kdo si přejí svatbu a dítě – přinejmenším v etapě rané dospělosti.

3.2 Vliv původní rodiny na utváření hodnot a rolí

Dítě vychovávané v harmonické rodině, dostává lekce pro svůj budoucí život v dospělosti. Učí se ženskému či mužskému způsobu chování, přejímá životní hodnoty i životní styl svých rodičů. Získává obraz manželského soužití i obraz svého budoucího partnera.

„Z původních rodin nejsilněji přebíráme model rozdělení autority, míru otevřenosti či uzavřenosti rodiny vůči okolí, styl komunikace a způsob zacházení s financemi. Čím více se ta naše rodina lišila od partnerovy, tím spíše můžeme očekávat nesnáze. Hoch navyklý na patriarchální rodinný model bude zřejmě s dívkou z matriarchátu soupeřit o dominantní rodinnou roli, sebemenší neshody mohou vést k ostrým kompetenčním sporům. Pokud však naopak, v souladu s modely z původních rodin, očekáváme rozhodnost spíše od druhého, můžeme mít značné obtíže, kdykoli je třeba něco rozhodnout“ (Šmolka, 2009, s. 37).

3.3 Genderové role a rodina

Domnívám se, že nerovnováha mezi prací a povinnostmi mužů a žen je v dnešních domácnostech velká. Muž má prakticky jen svou práci, a když přijde domů vyžaduje po ženě, aby se o něj starala, uvařila mu večeři, vyprala prádlo, uklidila a on jen jednou za čas opraví kapající kohoutek, popřípadě vymění žárovku. Samozřejmě ženě se její role po nějaké době přestane líbit, začne se emancipovat a muž se cítí dotčen.

Podle mého názoru by se měly role muže a ženy překrývat. Většina mužů sice stále bude inklinovat k roli ochránáře a zabezpečovatele rodiny, oproti tomu většina žen bude mnoho času trávit se svými dětmi. Přesto je ale důležité, aby si partneři občas své role vyměnili. Muž by měl někdy převzít výchovu dětí, a žena zase některé záležitosti svého muže. Partneři by si měli zvolit takový model, který by jim vyhovoval. Žena by si například měla rozmyslet, zda se chce věnovat kariéře nebo dětem a podle toho uzpůsobit svůj život. Pokud chce žena obojí, je na muži, aby jí vytvořil takové podmínky, aby toho mohla dosáhnout. Muž tedy musí částečně převzít zodpovědnost za děti výměnou za zkrácení pracovní doby.

Dle Maříkové (1999) jsou české ženy více než muži nakloněny k záměně rolí v rodině. Muži jsou ve svých názorech na roli muže a ženy v rodině konzervativnější. Změna rolí je akceptovatelná nejvíce pro lidi mladé a lidi vzdělanější. Dá se předpokládat, že ke změnám chování v rámci rodiny bude docházet stále více s tím, jak se bude zvyšovat vzdělanostní úroveň populace, a jak mladší věkové ročníky budou vstupovat do života a reálně naplňovat novými obsahy role ve své vlastní rodině.

3.4 Rodičovství a výchova dětí

V tradiční společnosti rodičovství bylo tou nejpřirozenější věcí na světě. V současné moderní době je dítě pocíťováno jako element brzdící individualizaci. Dle Becka (In Možný, 1999) tržní model modernity implikuje společnost bez rodin a bez dětí. Každý musí být nezávislý a volný, jak to vyžaduje trh, který zajišťuje jeho či její ekonomickou existenci. Subjektem trhu je nesmlouvavě nezadaný jedinec, nezatěžovaný vztahem, manželstvím či rodinou. Z toho vyplývá, že ve svých důsledcích je tržní společnost společností bez dětí.

Přesto všechno se ale většina párů rozhoduje, zda dítě nebo děti mít budou, a toto rozhodování není nijak lehkou záležitostí. Rossiová (In Možný, 1999) uvádí 4 aspekty přechodu k rodičovství:

1. Je to přechod, k němuž dochází pod silným kulturním tlakem, orientovaným zejména na ženu. Sociální status ženy je historicky těsně svázán s mateřským statem.
2. Je to přechod, k němuž dochází i mimovolně, kdy dítě může být počato i neplánovaně.
3. Přechod k mateřství je přechod nerevokovatelný, tzn., že máme možnost se rozhodnout o početí dítěte, máme možnost volby. Oprava učiněného rozhodnutí není možná, dítě se nedá vzít zpět anebo vyměnit za jiné (mimo umělé přerušování těhotenství).
4. Je to přechod zlomový. Ostatní životní přechody mají jakousi přípravnou periodu (např. sňatek je plánován, zahrnuje fázi namlouvání, zasnoubení). Narození dítěte však není pozvolný přechod. Dítě, které dosud nebylo, tu najednou je. Těhotenství připravuje ženu na mateřství fyziologicky, nikoli však sociálně: je naopak obdobím představ a iluzí o miminku, které se narodí.

Výchova dětí! Není mnoho oblastí, v nichž bychom se mohli setkat s tolika protichůdnými názory. Přesto je rozhodující z hlediska každého jednotlivce, a nakonec i celé společnosti, jak kvalitně partneři zvládnou výchovu a péči o děti.

„V tradiční patriarchální rodině míval rozhodující slovo otec. Matka s ním někdy vyjednávala větší benevolentnost a zrušení tvrdých příkazů. V současných rodinách má ve výchovných otázkách rozhodující slovo matka a otec zůstává stranou. V některých rodinách není hlavní výchovná autorita stanovena a při vyhraněných odlišných názorech manželů na určitý problém týkající se dítěte není snadné dospět k dohodě, která by se pro dítě stala závaznou směrnicí. V symetrickém či demokratickém manželském vztahu je proto výhodné distribuovat autoritu, určit kompetenční oblasti, ve kterých má každý z rodičů poslední slovo. V kompetenci matky může být např. stravování a oblékání dítěte a jeho domácí i školní povinnosti, v kompetenci otce rekreace, rozvíjení zálib a trávení volného času“ (Kratochvíl, 2005, s. 142).

Pro mnoho mladých lidí je v dnešní době myšlenka na jejich vlastní rodičovství zdrojem nejistoty, nedokáží si sami sebe zpravidla až do narození dítěte v rodičovské roli představit. Nejistota ve vztahu k rodičovství je navíc podporována nejasností kolem rodičovských rolí a měnícím se modelem rodiny ve společnosti. Větších změn doznala mužská role a muži jsou si proto ve své otcovské roli méně jistí než ženy v roli mateřské. Pro otcovskou roli se v současnosti stává typičtější, že otec je osobou, která se v rodině z pracovních nebo osobních důvodů, případně kvůli jejímu rozpadu, vyskytuje spíše vzácněji. V takové situaci přebírá téměř veškeré výchovné funkce matka, sama většinou také zaměstnaná.

Ke změnám v rodičovských rolích a v pojetí rodičovství v současné rodině přispívá také vysoký počet rozvodů.

3.5 Domácnost a domácí práce

Je zřejmé, že dnešní domácnost už není to, co bývala kdysi. Vyvlastnění dovedností při vedení domácnosti šířící se průmyslovou výrobou, začalo to pečením chleba v peci a pokračovalo až po prefabrikovanou večeři z mikrovlnky, vzalo status domácím pracím. Zůstala jen nepříjemná rutinní lopota vykonávaná v osamělosti. Výrobci a dealeři domácích spotřebičů, kteří nabízeli své výrobky od plynových sporáků až po kuchyňské roboty, proklamovali, že s pomocí jejich spotřebičů se vlastní domácí práce dělá sama, bez velké námahy. Tímto se však výrazně podepsali na představě, že domácí práce vlastně ani žádná

práce není. Tento názor je však značně zkreslený, domácí práci bagatelizuje a nepřikládá jí žádný význam.

Co si lze představit pod pojmem domácí práce? Domácí práce je obvykle chápána jako neplacená práce vykonávaná v domácnosti, která produkuje služby pro potřeby jejích členů a k zajištění provozu domácnosti. V sociologii rodiny je domácí práce studována především v souvislosti s dělbou rolí, rozhodováním a mocí mezi partnery. Dle Chaloupkové (2005) můžeme obecně rozlišit tři skupiny přístupů:

1. Přístup časové dostupnosti a omezení – vysvětluje rozdělení práce v domácnosti časovými nároky kladenými na členy domácnosti a jejich časovými možnostmi danými participací v placené práci. Tímto přístupem se zabýval např. Gary Becker, který uvádí, že domácnost maximalizuje svůj užitek tehdy, soustředí-li se časové investice toho z partnerů, který má lépe placené zaměstnání nebo zaměstnání s lepší perspektivou kariérního růstu, na pracovní trh a naopak investuje-li druhý z partnerů, jehož čas je méně placený, svůj čas do péče o rodinu a domácnost.
2. Teorie relativních zdrojů – vychází z teorie směny a pohlíží na dělbu domácí práce jako na výsledek vyjednávání mezi partnery. Klíčovou roli ve vyjednávání o dělbě domácí práce hraje vzájemné srovnávání zdrojů, kterými každý z partnerů disponuje (např. vzdělání, příjem). V praxi to znamená, že ten z partnerů, který má k dispozici více ceněné zdroje (má tedy ve vyjednávání silnější pozici), se bude podílet na neplacené práci méně. Tento přístup vychází především z práce R. Blooda a D. Wolfe (1960).
3. Socializační/genderové přístupy – tyto přístupy zdůrazňují, že do vyjednávání o rozdělení pracovních odpovědností vstupují v mikrorovině rodiny i významy a hodnoty, jimiž muži a ženy obdařují výkon domácí práce. Vzhledem k tomu, že péče o domácnost je tradičně spojována s gender rolí žen a je sociálně konstruována jako ženská práce, odráží dělba práce v domácnosti a rutinní vykonávání domácích prací i to, jaké představy mají muži a ženy o svých gender rolích a jaká jsou jejich očekávání vůči roli jejich protějšku.

Záměrem této diplomové práce není ověření platnosti výše uvedených teoretických přístupů, ale zodpovězení výzkumných otázek, které jsou uvedeny v praktické části této diplomové práce.

3.6 Ekonomické rozdělení rolí v rodině a zaměstnanost žen

Mužská dominance byla vždy založena na větší fyzické síle a větší ekonomické moci. Tato moc mužů byla ale výrazně oslabena. Roste kvalifikovanost žen, které práci považují za seberealizaci, a tím dosahují určité ekonomické moci. Ženy v současné době mají stejné možnosti uplatnění v zaměstnání jako muži (nelze však hovořit o rovných podmínkách pro obě pohlaví), a proto se výrazným způsobem podílí na finančním zajišťování rodiny.

3.6.1 Hospodaření v rodině

Dle Šmolky (2009) je jakýkoli systém hospodaření v rodině dobrý, pokud ovšem vyhovuje oběma partnerům a zároveň rodinu nadměrně neruínuje. Představu o hospodaření si přebíráme z původních rodin. S provozním kapitálem (na jídlo, drogerii) by měl nakládat ten, kdo převážnou měrou běžný provoz také zajišťuje.

Psycholog Kratochvíl (2005) radí partnerům, aby si na základě pravidelných příjmů a výdání vytvořili rodinný rozpočet. Tento tvoří dvě části:

1. společná pokladna, z níž se hradí společné rodinné výdaje, přičemž je stanoveno, kdo za který úsek přebírá odpovědnost a kolik na to má k dispozici
2. osobní kapesné, s nímž každý nakládá podle svého přání a není partnerem omezo-
ván nebo kontrolován

Časem v souvislosti se změnami příjmů, růstu cen, zaniknutím některých starých a vznikem nových potřeb je třeba provádět přehodnocování rozpočtu. O výdajích na vedení domácnosti s rozumnou globální částkou má za běžných okolností rozhodovat žena, bez byrokratického zapisování každého vydání. Není dobré žádat druhého o peníze na každý běžný nákup a každé vydání zdůvodňovat.

3.6.2 Kariéra – zaměstnanost žen a matek

Od poloviny 20. století se sociologové zabývali kompatibilitou mateřské a zaměstnanecké role žen. Je pozoruhodné, že dostávali vždy odlišnou odpověď podle toho, v kontextu jaké společnosti ženy pracovaly. Jinak odpovídaly ženy v padesátých a jinak od počátku sedmdesátých let. Jinak v kontextu společností západních a jinak v komunistické východní Evropě. Dle Možného (1999) existují tři postoje k zaměstnanosti (vdaných) žen:

1. Konservativní stanovisko – proklamovalo zásadu, že vdané ženy nemají pracovat, matky pak zvláště ne. V praxi to znamenalo, že děvčátka jsou v rodině vychovávána zásadně jinak než chlapci. Dívky jak dorůstají, zůstávají, aby pomáhaly své matce v domácnosti, dokud se neprovdají, nestanou se samy matkami a nevěnují se vlastní domácnosti. Chlapci jsou naopak vychováni k tomu, aby rodnou domácnost opustili, etablovali se ve světě zaměstnání a založili vlastní rodinu, kterou by užívali.
2. Neokonzervativní stanovisko – považuje za samozřejmou jen práci bezdětných žen. Předpokládá, že než se žena provdala, získala kvalifikaci v nějakém zaměstnání, to si drží i jako vdaná, do doby než se stane matkou. Když však přijdou děti, zaměstnání opouští. Vrací se k němu zpět, až děti dorůstají a její péči už tolik nepotřebují.
3. Egalitární přístup – poukazuje na devaluaci ženské kvalifikace v době péče o děti. Žena ztratí výpadkem z profese kontakt s jeho dynamikou, je de facto odsouzena k méně kvalifikované práci v oboru, pokud z něho nevypadne úplně. I když se ženě podaří extrémním úsilím kvalifikaci udržet, zpoždění několika let, které věnovala výchově svých dětí, nemůže už vyrovnat. V soutěži s muži stejných schopností o „místo nahoře“ prohrává. Egalitární postoj vychází z toho, že takový handicap žen je neslučitelný s nárokem na rovnost životních šancí, resp. dodržování sociálních práv.

Je zřejmé, že zaměstnání ženy, její seberealizace a také finanční nezávislost posilují sebevědomí ženy. Na jedné straně pracující matka věnuje rodině méně času, avšak na druhé straně roste její prestiž. Ženy se tak stávají stále častěji faktickými hlavami rodiny.

3.7 Volný čas a rodina

Všichni máme pro sebe k dispozici 24 šedesátiminutových hodin každý den. Ale pracujeme, chodíme do školy a děláme mnoho jiných věcí, které tento čas rodině ubírají. Má dnešní rodina dostatek rodinného času? Co vlastně znamená rodinný čas. Dle Satirové (1994) se rodinný čas dělí na tři části:

- čas pro čas pro každou osobu být o samotě (osobní čas)
- čas pro každou osobu pro styk se všemi ostatními jednotlivě (párový čas)
- čas, kdy jsou všichni pohromadě (skupinový čas)

Bylo by skvělé, kdyby všichni členové rodiny měli čas osobní, párový i skupinový každý den. V dnešní uspěchané době se ale tato přání jeví spíše jako nesplnitelná. Je zřejmé, že současná doba nabízí nekonečnou řadu možností jak trávit volný čas? Záleží však na osobnosti partnerů, časových a finančních možnostech rodiny.

Dle Nováka (2006) narození dítěte volný čas rodiny značně omezí. Samozřejmě, pokud péči o domácnost a rodinu nepředá rodina někomu jinému. V mnoha i poměrně movitých českých domácnostech však přetrvává mýtus, že zaměstnat pomocnici v domácnosti je něco nevhodného. Je to však omyl. Tam, kde si to může rodina materiálně dovolit, se vždy podporuje směna peněz za kladné emoce, a ty by měl volný čas poskytovat.

Je zřejmé, že muži i ženy tráví svůj volný čas různými způsoby. Ženy si např. rády popovídají s kamarádkami. Představuje to způsob vypořádání se s denními stresy, jde vlastně o vzájemné poskytování podpory a rad. Muži naopak rádi tráví volný čas různými sportovními aktivitami. Pestrost přináší čas strávený s přáteli. Opět je výhodou, pokud mají partneri každý svůj okruh přátel, mohou se stýkat i vzájemně. V současnosti mnoho lidí dělí čas mezi práci a domov a na přátele nezbyvá čas (Venglářová, 2008).

Delší společný čas tráví páry většinou na dovolené. Je dobré trávit volný čas spolu, neboť společné příjemné či alespoň neobvyklé zážitky pár stmelují. V dnešní době jsou však stále populárnější oddělené dovolené. Je to dobrý způsob, jak se věnovat svým zálibám, zvláště pokud se liší od zálib partnerových.

3.8 Pohled do budoucnosti vývoje vztahů a rolí

Do budoucna nahlíží autorky Riedlová a Schwederová (2004), které uvádí, že ženy budou získávat stále víc práv a budou mít stejné postavení jako muži – ve veřejném životě, ale také ve vztahu. Jen v rovnostářské společnosti, v níž mají muži a ženy stejná práva a stejné možnosti, mohou ženy prokázat své vlohy. Muži si budou muset ledacos odepřít. Budou se muset naučit, jak dozrát a stát se rovnocennými partnery. Autorky konstatují, že patriarchát je mrtvý – alespoň v průmyslově vyspělých zemích – a nepotrvá dlouho a zbaví se ho také zbytek světa. Bude záležet hodně na tom, zda se podaří najít novou roli pro muže. Roli, která v něm bude vyvolávat pocit důležitosti nebo dokonce dominance. Zvýší se soutěž mezi pohlavími v profesním životě a to se výrazně projeví také v jejich vztahu. Jak muži, tak ženy budou mít zájem o peníze a moc.

Tělesné rozdíly mezi ženou a mužem se budou sice i nadále zmenšovat, rozšíří se však spektrum ženských a mužských rolí. Tím také stoupne společenská akceptace. Čím širší bude akceptované spektrum rolí, tím pravděpodobnější bude, že si jednotlivec najde kout vhodný pro své ambice a sklony.

Až nastane doba, kdy ženy přestanou klást důraz na postavení a jméno, protože se budou schopny zaopatřit samy, odhodí muži tradiční symboly postavení a vytvoří se nové hodnotové představy a následně se přeskupí mužská hierarchie.

4 PROVEDENÉ VÝZKUMY V OBLASTI ROLÍ

V oblasti rodiny, gender rolí, rozdělení domácích prací v rodinách apod., bylo provedeno množství výzkumů a analýz. Vybrala jsem pouze část výsledků výzkumů provedených v ČR, které korespondují s mým prováděným výzkumem v oblasti rozdělení rolí v rodině.

4.1 Výzkum „Rodina 1994“

V roce 1994 realizoval Sociologický ústav AV ČR reprezentativní výzkum s názvem „RODINA 1994 – sociologický výzkum sociálních podmínek české rodiny“. Výzkum proběhl v rámci dlouhodobého výzkumného programu ISSP (International Social Survey Programme). Sociologický výzkum byl proveden formou interview za pomoci standardizovaného dotazníku. Otázky bylo možné následně komparovat v rámci 22 participujících zemí v ISSP.

Výzkum byl zaměřen na následující oblasti: postavení pracující ženy, žena a muž ve sféře veřejné i soukromé, peníze a gender role, dělba práce v domácnosti, role sexuality, manželské vztahy, děti a jejich role v rodině, vztah k matce.

U respondentů byl zjišťován věk, rodinný stav, vzdělání, počet dětí, velikost obce bydliště, náboženské vyznání, ekonomické postavení, zaměstnanecký poměr, doplňkový příjem. Základní soubor tvořilo 503 mužů a 521 žen.

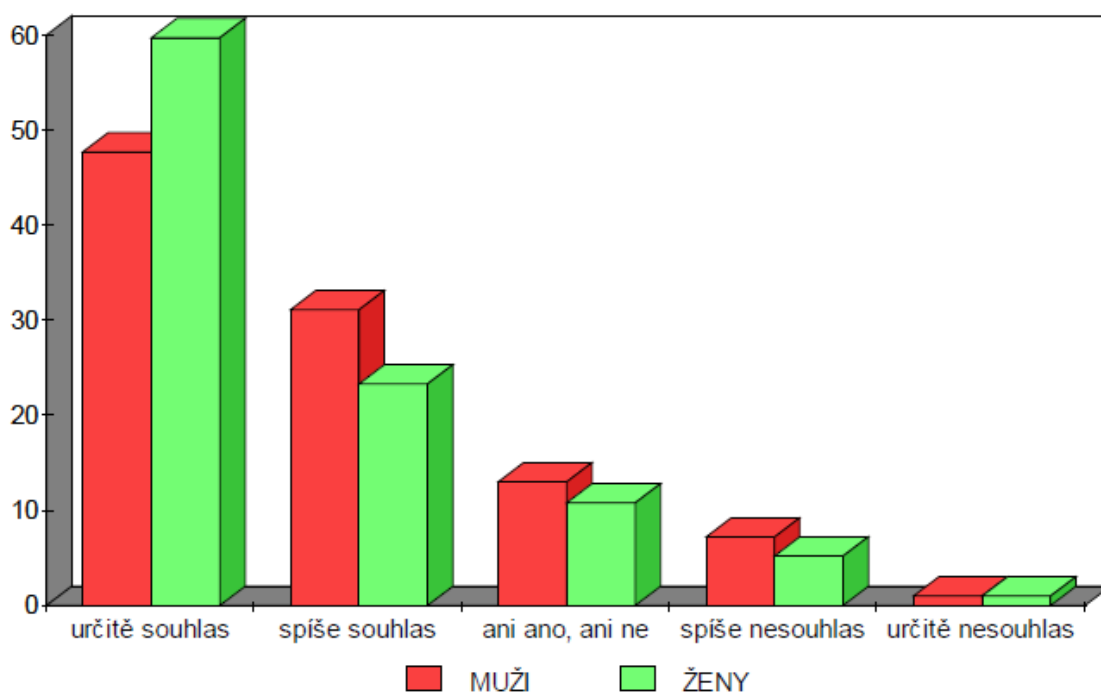
Výzkum „Rodina 1994“ počítal s tím, že v české společnosti došlo v průběhu vývoje (v uplynulých padesáti letech) k rozbití představy, že muž má být schopen uživit rodinu. Většina dnešních českých rodin funguje na „modelu dvoupříjmové domácnosti“. S tím souvisí skutečnost, že rodina, která je závislá pouze na jednom příjmu (ať je jeho nositelem muž nebo žena), se obvykle propadá do pozice nízkopříjmové domácnosti, se všemi negativními dopady na životní úroveň.

Výzkum ve své studii „Rodina a měnící se gender role - sociální analýza české rodiny“ zpracovala M. Čermáková. Práce vznikla za podpory Research Support Scheme of Higher Education Support Programme, grant No.: 259/1995.

Respondentům byl položen dotaz, zda by do rodinného rozpočtu měli přispívat muž i žena. Výzkum potvrdil předpoklad, že česká rodina funguje na bázi spoluodpovědnosti obou partnerů na příjmech do rodinného rozpočtu. Naprostá většina dotazovaných vyjádřila souhlas. Zvláště ženy se přiklonily, z hlediska intenzity výroku, k tomuto názoru naprosto jednoznačně (obr. 1). Jinak řečeno: ženy pocítují nutnost svého podílu na rozpočtu, ale i hodnotu finanční nezávislosti, kterou přináší ženin podíl na rozpočtu rodiny.

Obr. č. 1 – Odpověď na dotaz: „Měli by do rodinného rozpočtu přispívat muž i žena?“

(v %)

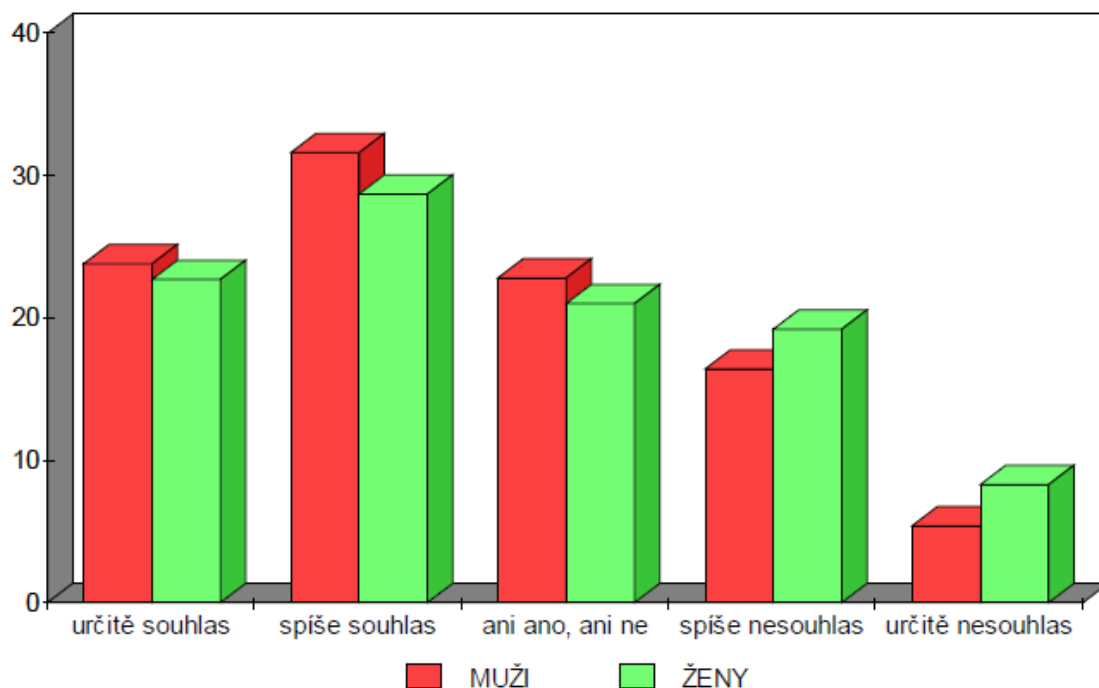
Protože se jednalo o výzkum mezinárodní, bylo možné srovnávat intenzitu souhlasu (výrok: určitě souhlasím) v rámci sledovaných zemí. Přibližně stejnou míru (tj. více než 50% respondentů v souboru) najdeme jen v některých postkomunistických zemích: Bulharsko (77,2%), bývalé východní Německo (50,4%), Maďarsko (47,1%). Nejslabší souhlas (méně než 10%) bylo možné shledat v Holandsku (4,6%) a na Novém Zélandu (9,4%). Národní odchylky jsou značné.

Dále byl respondentům položen dotaz, zda má muž vydělávat a žena se má starat o domácnost.

S výrokem „muž má vydělávat peníze a žena se starat o domácnost a rodinu“ souhlasilo celkově v souboru 55,4% mužů a 51,4% žen. Intenzita souhlasu nebyla ovšem tak silná

jako u předcházejícího výroku. Česká populace byla však přichycena u rozporuplného tvrzení. Zdá se, že část populace (jak mužů, tak žen) by byla tolerantní k patriarchálnímu vzorci (muž v práci, žena doma), pokud by to reálně šlo. S tímto modelem nesouhlasí jen 22% mužů a 28% žen (obr. 2).

Obr. č. 2 – Odpověď na dotaz: „Má muž vydělávat a žena se starat o domácnost?“ (v %)

Opět bylo zajímavé sledovat odpovědi v rámci sledovaných zemí. Silněji pociťují potřebu potvrdit tento výrok Maďarsko (37,9%), Bulharsko (38,3%) a Rusko (29,5%). Ostatní země, bez rozdílu ekonomického či kulturního kontextu, spíše nesouhlasí.

Z odpovědí českého souboru lze usuzovat, že ve vědomí populace se střetávají dva proudy:

1. „starotradice“ – muž vydělává a žena se stará o domácnost
2. „novotradice“ – oba vydělávají, žena se stará o domácnost, muž jí pomáhá, podle toho, jak se uvnitř v rodině sami dohodnou.

(Čermáková, 1995, s.39-41)

4.2 Výzkum „Naše společnost 2009“

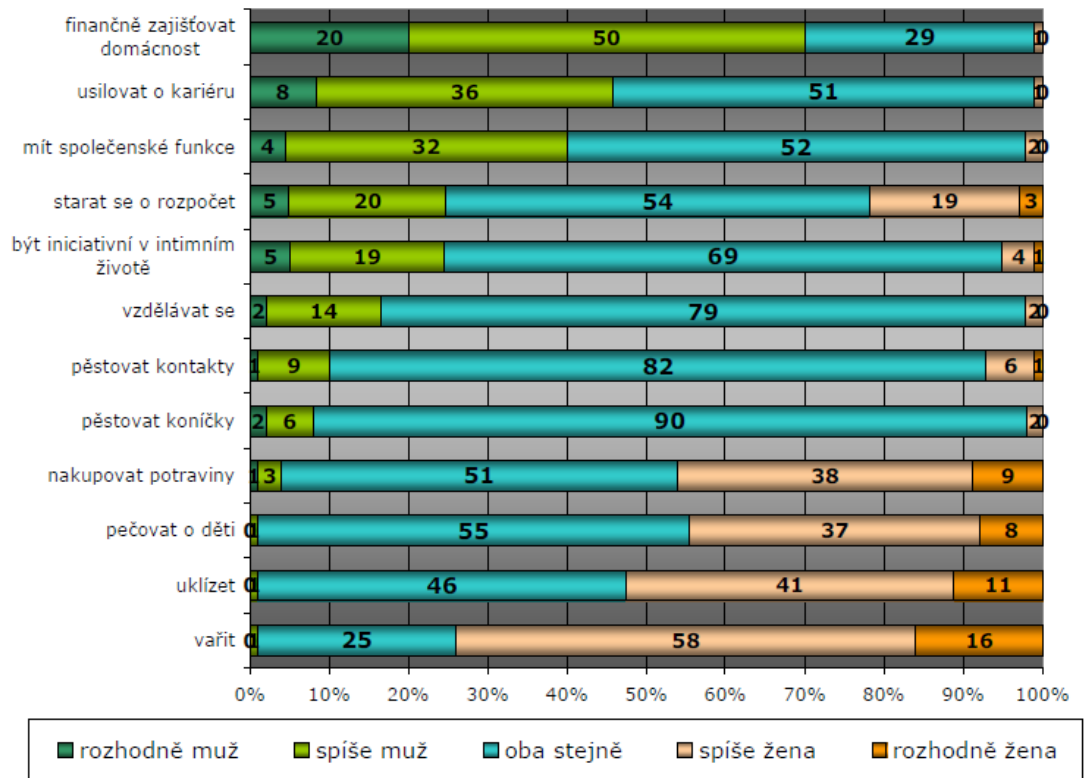
Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, provádělo v roce 2009 výzkum názorů obyvatel na rozdělení činností v rodině v závislosti na pohlaví. Výzkum byl prováděn prostřednictvím standardizovaného dotazníku. Celkově bylo dotazováno 1.082 osob ve věku od 15 let.

Respondenti měli odpovídat na otázky, kdo by měl podle nich v rodinách nakupovat potraviny, pečovat o děti, dále se vzdělávat, pěstovat koníčky, finančně zajišťovat domácnost, být iniciativní v intimním životě, vařit, pěstovat společenské kontakty, starat se o rodinný rozpočet, zapojovat se do společenských funkcí, uklízet a usilovat o profesní kariéru.

Z výsledků zobrazených v obr. 3 je patrné, že většinu činností by měli muž a žena vykonávat rovným dílem (největší podíl činila odpověď „oba stejně“). Za vyloženě mužskou doménu je považováno finanční zajištění rodiny. V tomto případě se 70% dotázaných domnívá, že by to měl dělat rozhodně (20%) nebo spíše (50%) muž. Mezi položky, kde je daná činnost přisuzována spíše muži než ženě, se zařadilo usilování o kariéru (44% součet odpovědí rozhodně muž, spíše muž) a zastávání společenských funkcí (36%). Mezi ženské práce patří podle dotázaných nakupování potravin (47% součet odpovědí rozhodně žena, spíše žena), péče o děti (45%) a uklízení (52%). Jednoznačně ženskou parketou je vaření (74%). Přibližně stejným dílem by podle dotázaných měli muž i žena pěstovat společenské kontakty, koníčky a starat se o rodinný rozpočet.

Z rozložení odpovědí podle sociodemografických znaků vyplynulo, že statisticky významně častěji jsou to muži, podle nichž má uklízet, starat se o děti, nakupovat potraviny a vařit žena, zatímco ženy si častěji myslí, že o tyto činnosti se mají obě pohlaví dělit rovným dílem. Co se týká věku, analýza ukázala, že lidé starší šedesáti let mají spíše tradiční pohled na rozdělení rolí v rodině. Dále bylo prokázáno, že s rostoucím vzděláním respondentů roste podpora středové kategorie „oba stejně“ u většiny sledovaných položek. Dá se tedy říci, že čím vyšší vzdělání respondent má, tím spíše souhlasí s dělením činností v rodině rovným dílem mezi muže a ženu.

Obr. č. 3 – Názory na rozdělení činností v rodině (v %)

Pozn.: Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“. Položky jsou řazeny sestupně podle dosaženého skóre variant odpovědí „rozhodně muž“ + „spíše muž“.

(tisková zpráva CVVM, Sociologický ústav AV ČR, 2009)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce se zabývá rozdělením rolí mužů a žen v současných českých rodinách. Jde o výzkumný problém popisný, zobrazující popis reality, situace či jevu. Popisný nebo-li deskriptivní výzkum slouží k získávání informací o aktuálním stavu jevů s ohledem na proměnné či podmínky v dané situaci. „Deskriptivní výzkum je zaměřen na detailní a exaktní popis určitého fenoménu, bez zjišťování příčin zjištěných poznatků“ (Pojem deskriptivní výzkum [online]).

Hlavní výzkumnou otázkou je: Jak jsou rozděleny ženské a mužské role v současných českých rodinách? Cílem výzkumu bylo zjištění, zda současné rodiny upřednostňují tradiční rozdělení rolí v rodině před moderním rozdělením rolí, či naopak. Jaký je pohled na rozdělení rolí ze strany mužů a žen, a zda se liší či shoduje. Dále mě zajímalo, jaké determinanty ovlivňují rozdělení rolí v rodině.

V české společnosti je historicky zakódováno, že s rolí žen je tradičně asociována zodpovědnost za provádění neplacených domácích prací a u mužů je to naopak placené zaměstnání, což s sebou přináší i odlišnou míru zapojení se do prací v domácnosti. Také podíl zapojení se mužů do domácích prací byl zjišťován následujícím výzkumem.

5.1 Výzkumné otázky

Cílem výzkumu bylo zodpovězení hlavní výzkumné otázky a následujících dílčích výzkumných otázek:

1. Jaké je rozdělení činností v současné české rodině?
2. Existují v současných českých rodinách výhradně ženské a mužské činnosti?
3. Jak zvládají ženy a muži pracovní a zároveň rodinné povinnosti?
4. Jsou muži a ženy spokojeni se svými stávajícími sociálními rolemi v rodině?
5. Liší se rozdělení mužských a ženských rolí v rodinách ve městech a na vesnicích?

5.2 Strategie a technika výzkumu

Na základě formulovaných výzkumných otázek byla zvolena kvantitativní výzkumná strategie, kde proměnnými byly např. věk, pohlaví, vzdělání, bydliště respondenta.

Vzhledem ke snaze oslovit, co nejrozsáhlejší vzorek respondentů (vybraných dle stanovených kritérií, viz kapitola 6.1.) a získání dostatečného počtu dat, byla pro sběr dat zvolena technika anonymního dotazníku.

Zvlášť pro ženy i pro muže byly vytvořeny samostatné dotazníky (příloha PI, PII). Dotazníky byly očíslovány tak, aby mohl být identifikován příslušný pár. V úvodu dotazníku byli respondenti informováni o účelu prováděného výzkumu a o tom, že dotazník je anonymní. Dále měli respondenti k dispozici pokyny k vyplňování dotazníku a byli vyzváni k tomu, aby partneri vyplňovali dotazníky nezávisle na sobě, aby nedošlo ke znehodnocení výzkumu. Dotazník obdržel každý respondent v obálce.

Dotazník byl rozdělen do čtyř oblastí: demografické údaje, rozdělení rolí v rodině, postoje a názory, spokojenost a přání. U většiny otázek byla nabídnuta škála nebo možnosti odpovědí. Pouze oblast spokojenosti a přání vybízela k volným odpovědím.

Validita dotazníku byla zajištěna konzultacemi s odborníky z oblasti sociologie a porovnáním s obdobnými výzkumy prováděnými v oblasti rozdělení rolí mužů a žen v rodinách.

5.3 Stanovení předpokladů

Na základě stanovených výzkumných otázek byly definovány následující předpoklady:

Předpoklady k oblasti II – Rozdělení rolí v rodině

P1: Předpokládám, že nadpoloviční většina mužů si myslí, že jsou hlavou rodiny.

P2: Předpokládám, že muži z obcí do 5 tis. obyvatel se ve vyšší míře podílí na finančním zajištění rodiny, než muži z obcí nad 5 tis. obyvatel.

P3: Předpokládám, že ženy i muži upřednostňují tradiční rozdělení činností v rodině před moderním rozdělením.

Předpoklady k oblasti III – Postoje a názory

P4: Předpokládám, že muži i ženy ve větší míře souhlasí s výrokem, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat oba stejnou měrou.

P5: Předpokládám, že muži i ženy ve větší míře nesouhlasí s výrokem, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu.

P6: Předpokládám, že nadpoloviční většina žen zvládá roli zaměstnankyně i matky bez velkých obtíží.

Předpoklady k oblasti IV – Spokojenost a přání

P7: Předpokládám, že muži jsou ve vyšší míře spokojeni se svou rolí v rodině než ženy.

6 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Objektem výzkumu byli respondenti (muži a ženy), o kterých chtěl výzkum získat informace. Tito respondenti tvořili tzv. základní soubor.

6.1 Podmínky výběru výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl vybrán kvótním výběrem, přičemž se jednalo o páry sezdané či nesezdané, žijící spolu minimálně 5 let, neboť u těchto existoval předpoklad, že jsou již stabilní a vyvážené. Zvlášť byli dotazováni muži a zvlášť ženy (samostatný dotazník pro ženy a pro muže). Podmínkou výběru výzkumného vzorku bylo nejméně 1 dítě v rodině, neboť role u párů bezdětných a párů s dětmi, by mohly být značně rozdílné a mohly by ovlivnit věrohodnost zpracovávaných údajů. Další podmínkou výběru byl uzavřený pracovní poměr obou partnerů, neboť bylo ověřováno, jak zvládají pracovní a rodinné povinnosti. Dále byly páry rozděleny podle velikosti obce jejich bydliště. Díky tomuto rozdělení bylo možné zjistit, jaké je rozdělení rolí v rodinách ve městech a na vesnicích (obce do 5 tis. obyvatel), a zda existují rozdíly.

6.2 Konkrétní výzkumný vzorek

Na základě kvótního výběru bylo vybráno 25 párů z obcí (do 5 tis. obyvatel) a 25 párů z měst (obce nad 5 tis. obyvatel).

Zkoumaný soubor tvořily sezdané i nesezdané páry z okresu Vsetín a Zlín. Nejvíce oslovených párů žilo ve společné domácnosti více jak 20 let (48%), 16-20 let (8%), 11-15 let (22%) a 5-10 let (22%).

Výzkumný vzorek tvořilo 50 žen, jejichž průměrný věk činil 41 let (zaokrouhleno na celé roky) a 50 mužů, jejichž průměrný věk činil 44 let (zaokrouhleno na celé roky). Celkový výzkumný vzorek zahrnoval 50 sezdaných i nesezdaných párů. U žen převažovalo nejvyšší dosažené vzdělání s maturitou, u mužů nejvyšší dosažené vzdělání bez maturity. Všichni respondenti v době výzkumu pracovali na plný pracovní úvazek. Všechny páry měly době výzkumu nebo v minulosti zkušenost s výchovou jednoho či více dětí.

7 VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

Výsledky výzkumu byly pro přehlednost zpracovány tabulkově a pro názornost i graficky a to dle jednotlivých oblastí. Data, která jsou v tabulkách zvýrazněna modře, se týkají stanovených předpokladů.

7.1 Demografické údaje

Do první oblasti byly zahrnuty sociodemografické údaje obsahující věk respondenta, délku soužití ve společné domácnosti, nejvyšší dosažené vzdělání, údaje o současném zaměstnání, o místě bydliště a o počtu dětí ve společné domácnosti (popř. zkušenosti s výchovou dítěte). Otázky v dotazníku týkající se této oblasti byly stanoveny tak, aby zahrnovaly kritéria výběru výzkumného vzorku.

Získané sociodemografické údaje z dotazníků byly zpracovány do dvou přehledných tabulek a to dle místa bydliště (tabulka č. 2) a dle věku a dosaženého vzdělání respondentů (tabulka č. 3). Z tabulky č. 2 je patrné, že základní soubor tvořilo 50 mužů a 50 žen. Tento soubor se skládal z podsouboru 25 mužů z obcí do 5 tis. obyvatel a 25 mužů z obcí nad 5 tis. obyvatel (pro zjednodušení je u obcí do 5 tis. obyvatel dále uváděn pojem **vesnice** a u obcí nad 5 tis. obyvatel pojem **město**), a dále z podsouboru 25 žen z vesnice a 25 žen z města. Tyto podsoubory se dále dělily podle věku mužů a žen. Podsoubor mužů z vesnice tvořilo 40% mužů do 40 let a 60% mužů od 41 let a více a podsoubor mužů z města tvořilo 32% mužů do 40 let a 68% mužů od 41 let a více. Podsoubor žen z vesnice tvořilo 44% žen do 40 let a 56% žen od 41 let a více a podsoubor žen z města tvořilo 48% žen do 40 let a 52% žen od 41 let a více. Lze tedy konstatovat, že do výzkumu se zapojili ve větší míře muži a ženy ve věku od 41 let a více.

Další proměnnou byl věk a dosažené vzdělání mužů a žen, které znázorňuje tabulka č. 3. Z této tabulky je patrné, že v kategorii do 40 let měli muži nejvyšší dosažené vzdělání s maturitou (55%), obdobně na tom byly ženy (59%). V kategorii od 41 let a více byl evidentní rozdíl ve vzdělání, kdy většina mužů měla vzdělání bez maturity (59%) a většina žen s maturitou (64%). Nelze tedy říci, že by převažovala tendence k vyšší vzdělanosti mužů ve srovnání s ženami. Určitý nástin této tendence můžeme spatřovat v kategorii vysokoškolsky vzdělaných respondentů ve věku do 40 let, kde bylo více vysokoškoláků (28%), než vysokoškolaček (23%).

Tabulka č. 2: Přehled respondentů dle místa bydliště

Bydliště	věk	muži		ženy		muži + ženy	
		abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
obec do 5 tis. obyvatel	do 40 let	10	0,40	11	0,44	21	0,42
	41 let a výše	15	0,60	14	0,56	29	0,58
Celkem		25	1	25	1	50	1
obec nad 5 tis. obyvatel	do 40 let	8	0,32	12	0,48	20	0,40
	41 let a výše	17	0,68	13	0,52	30	0,60
Celkem		25	1	25	1	50	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Tabulka č. 3: Přehled respondentů dle věku a dosaženého vzdělání

Věk	vzdělání	muži		ženy		muži + ženy	
		abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
do 40 let	bez maturity	3	0,17	4	0,18	7	0,18
	s maturitou	10	0,55	13	0,59	23	0,58
	vysokoškolské	5	0,28	5	0,23	10	0,25
Celkem		18	1	22	1	40	1,01
od 41 let	bez maturity	19	0,59	4	0,14	23	0,38
	s maturitou	7	0,22	18	0,64	25	0,42
	vysokoškolské	6	0,19	6	0,21	12	0,20
Celkem		32	1	28	0,99	60	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

7.2 Rozdělení rolí v rodině

S touto oblastí souvisí tři stanovené předpoklady, které byly ověřovány výzkumem.

7.2.1 Ověření předpokladu 1

Nejprve jsem výzkumem zjišťovala, kdo je v rodině tzv. „hlavou rodiny“, kdo rozhoduje. Domnívala jsem se, že především muži si o sobě myslí, že jsou těmi, kdo v rodině rozhodují a na základě toho jsem stanovila předpoklad **P1** (předpokládám, že nadpoloviční většina mužů si myslí, že jsou hlavou rodiny). Tento předpoklad ovšem nebyl potvrzen. Pouze 34% mužů uvedlo, že oni jsou těmi, kdo v rodině rozhodují; 24% mužů uvedlo, že „hlavou rodiny“ je žena. Z výsledků vyplynulo, že v rodinách respondentů se na rozhodování podílí oba partneři (žena i muž společně). Tento názor prezentovalo 42% mužů a dokonce 58% žen (tabulka č. 4). Pro názornost byla data graficky zpracována dle absolutní i relativní četnosti (grafy č. 1 a 2).

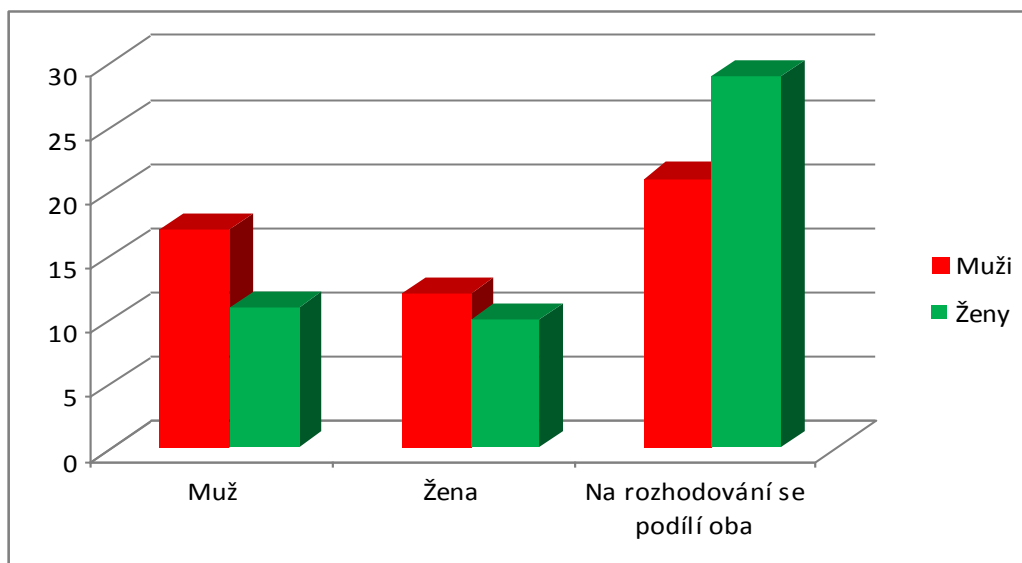
Lze tedy konstatovat, že patriarchální model rodiny je v tomto ohledu překonán, neboť v současných rodinách nerozhoduje pouze muž, který má hlavní slovo a je zdrojem autority a moci. Dnes je vliv obou pohlaví na rozhodování v rodinách vyrovnaný.

Tabulka č. 4: Odpověď na otázku: „Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?“

Typ odpovědi	Četnost odpovědí			
	Muži		Ženy	
	abs.	rel.	abs.	rel.
Muž	17	0,34	11	0,22
Žena	12	0,24	10	0,20
Na rozhodování se podílíme oba	21	0,42	29	0,58
Celkem	50	1	50	1

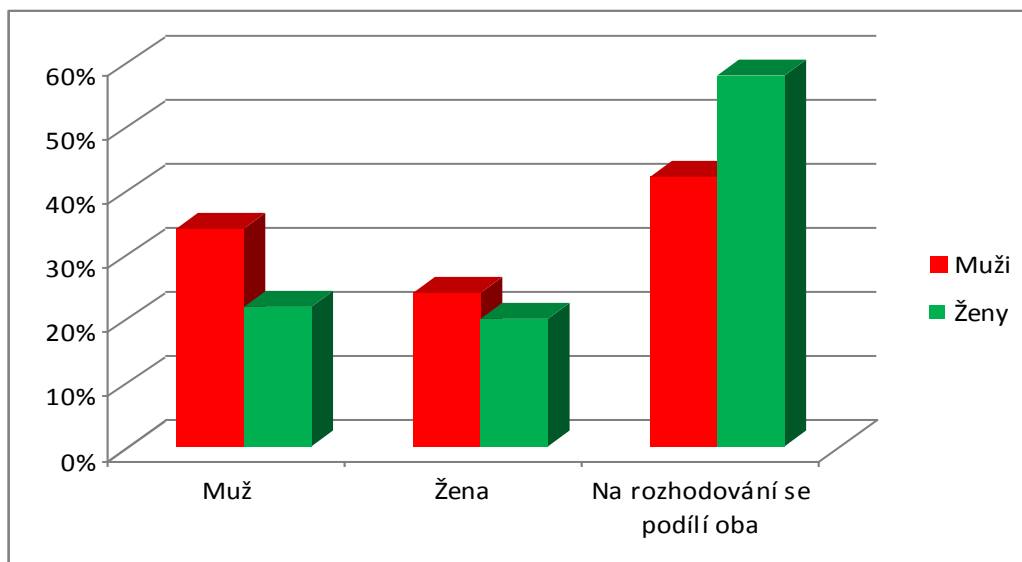
Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 1: Grafické znázornění otázky: „Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?“ (dle absolutní četnosti)

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 2: Grafické znázornění otázky: „Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?“ (dle relativní četnosti)

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

7.2.2 Ověření předpokladu 2

Dále jsem se zajímala o roli muže – živitele rodiny. Přestože je tato role stále klíčová, domnívám se, že byla částečně oslabena tím, že se ženy placenou prací začaly výrazněji podílet na finančním zajištění rodiny (ať už z důvodu zvýšení životní úrovně rodiny či z důvodu své seberealizace). Domnívám se také, že větší možnost pracovního uplatnění žen je ve městech než na vesnicích, a že této možnosti ženy také hojně využívají, čímž oslabují roli muže – živitele rodiny. Na základě výše uvedeného jsem stanovila předpoklad **P2** (předpokládám, že muži z obcí do 5 tis. obyvatel se ve vyšší míře podílí na finančním zajištění rodiny, než muži z obcí nad 5 tis. obyvatel). K ověření tohoto předpokladu byla stanovena otázka v dotazníku: „Kdo Vaši rodinu finančně zajišťuje?“. Výsledky výzkumu jsou uvedeny v tabulkách č. 5 (odpovědi mužů) a č. 6 (odpovědi žen). Z odpovědí mužů je patrné, že 66% mužů z vesnice a 48% mužů z města rodinu finančně zajišťuje a dle odpovědí žen 64 % mužů z vesnice a 44% mužů z města rodinu finančně zajišťuje. Výzkumem bylo potvrzeno, že se na vesnicích muži ve vyšší míře podílí na finančním zajištění rodiny, než je tomu u mužů z měst. Předpoklad byl tímto potvrzen. Faktor místa bydliště se v tomto případě jeví jako významný pro určení role muže – živitele rodiny.

Tabulka č. 5 - Odpovědi mužů na otázku: „Kdo Vaši rodinu finančně zajišťuje?“

Typ odpovědi	Muži					
	obec do 5 tis. obyvatel			obec nad 5 tis. obyvatel		
	abs.	abs.	rel.	abs.	abs.	rel.
rozhodně muž	19			14		
spíše muž	14	33	0,66	10	24	0,48
oba stejně	13	13	0,26	24	24	0,48
spíše žena	3			0		
rozhodně žena	1	4	0,08	2	2	0,04
Celkem	50	50	1	50	50	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Tabulka č. 6 - Odpovědi žen na otázku: „Kdo Vaši rodinu finančně zajišťuje?“

Typ odpovědi	Ženy					
	obec do 5 tis. obyvatel			obec nad 5 tis. obyvatel		
	abs.	abs.	rel.	abs.	abs.	rel.
rozhodně muž	9			7		
spíše muž	7	16	0,64	4	11	0,44
oba stejně	7	7	0,28	13	13	0,52
spíše žena	2			0		
rozhodně žena	0	2	0,08	1	1	0,04
Celkem	25	25	1	25	25	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

7.2.3 Ověření předpokladu 3

Jednou z nejvýznamnějších částí výzkumu byl detailní popis znázorňující rozdělení činností v současných českých rodinách. Na základě teoretických znalosti byl stanoven předpoklad **P3** (předpokládám, že ženy a muži upřednostňují tradiční rozdělení činností v rodině před moderním rozdělením).

K ověření předpokladu sloužilo 14 otázek v dotazníku (otázky č. 10 – 23) týkajících se rozdělení činností v rodině, ať už to bylo finanční zajištění rodiny, pracovní kariéra, běžný či velký úklid, nakupování, péče o dítě, správa rodinného rozpočtu, vaření, rozhodování o způsobu trávení rodinné dovolené, rozhodování o koupi dražší movitosti, drobné opravy v domácnosti, koníčky či péče o nemocného člena rodiny. Respondenti odpovídali na škále 1 – 5 (1 = rozhodně muž, 2 = spíše muž, 3 = oba stejně, 4 = spíše žena, 5 = rozhodně žena).

Ze získaných dat jsem provedla dvě nezávislá ověřování stanoveného předpokladu.

I. ověřování:

Výsledky prvního ověřování znázorňuje tabulka č. 7, která uvádí součet hlasů jednotlivých respondentů, k typům odpovědí, se kterými se nejvíce ztotožňují. Celkový součet odpovědí je dán počtem respondentů (100). Získaná data byla pro názornost graficky zpracována v grafu č. 3. Z tabulkového i grafického zpracování je zřejmé, že mezi ženské činnosti patří úklid (malý či velký), nakupování, vaření, péče o děti a nemocného člena rodiny. Mezi mužské činnosti patří finanční zajištění rodiny, budování pracovní kariéry a drobné opravy

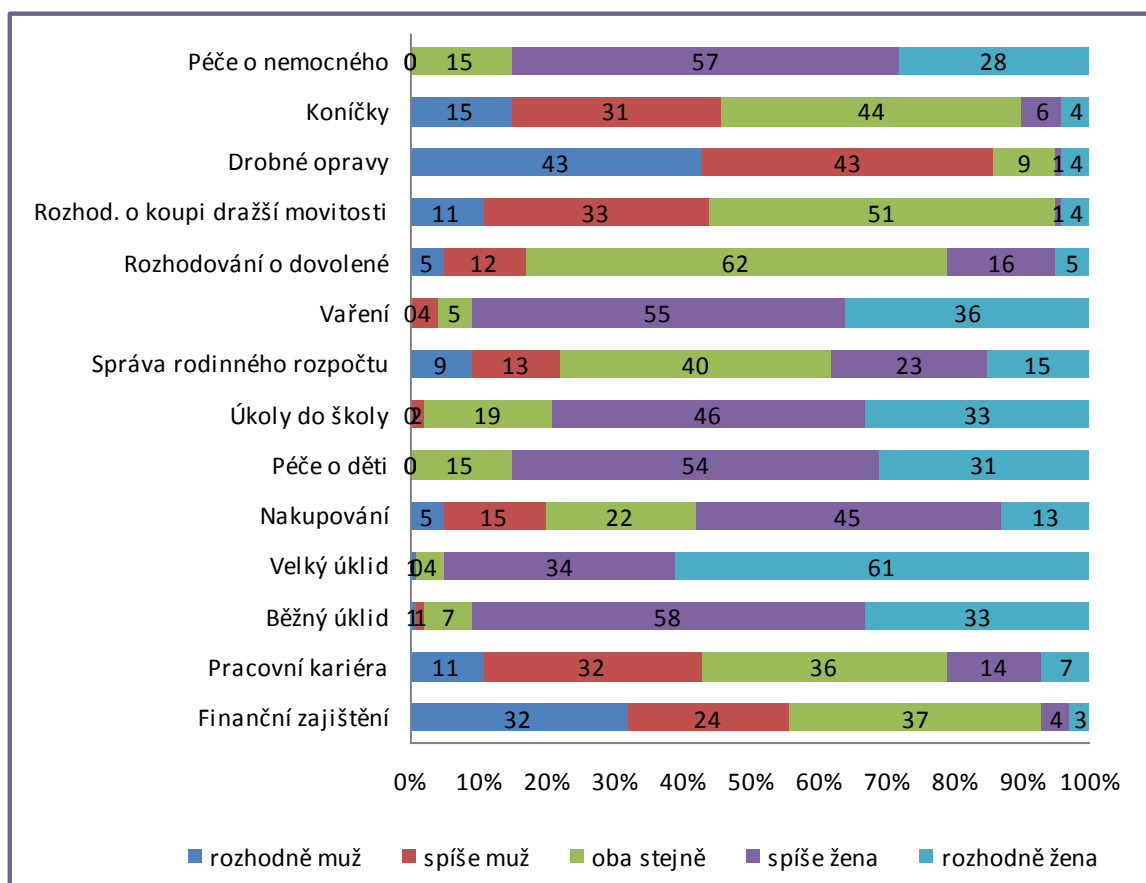
v domácnosti. Mezi činnosti, které vykonávají oba partneři stejným dílem patří správa rodinného rozpočtu, rozhodování o dovolené a rozhodování o koupi dražší movitosti. Za nejvýznamnější mužské činnosti patří drobné opravy v domácnosti (86% - rozhodně muž, spíše muž) a finanční zajištění rodiny (56% - rozhodně muž, spíše muž). Mezi ženskou doménu lze považovat velký úklid (95% - rozhodně žena, spíše žena) a vaření (91% - rozhodně žena, spíše žena). Je zajímavé, že respondenti přisoudili péči o děti a nemocného člena rodiny výhradně ženám. Lze konstatovat, že předpoklad P3 byl prvním ověřováním potvrzen, neboť role ženy je tradičně spjata s rodinou a domácností a role muže s finančním zajištěním rodiny.

Tabulka č. 7 – Rozdělení činností v rodině – Lověření

Poř.	Činnost	Typ odpovědi					Celkem
		rozhod. muž	spíše muž	oba stejně	spíše žena	rozhod. žena	
1.	Finanční zajištění	32	24	37	4	3	100
2.	Pracovní kariéra	11	32	36	14	7	100
3.	Běžný úklid	1	1	7	58	33	100
4.	Velký úklid	1	0	4	34	61	100
5.	Nakupování	5	15	22	45	13	100
6.	Péče o děti	0	0	15	54	31	100
7.	Úkoly do školy	0	2	19	46	33	100
8.	Správa rodinného rozpočtu	9	13	40	23	15	100
9.	Vaření	0	4	5	55	36	100
10.	Rozhodování o dovolené	5	12	62	16	5	100
11.	Rozhod.o koupi dražší movit.	11	33	51	1	4	100
12.	Drobné opravy	43	43	9	1	4	100
13.	Koníčky	15	31	44	6	4	100
14.	Péče o nemocného	0	0	15	57	28	100
	Celkem	133	210	366	414	277	1400

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 3 – Grafické znázornění rozdělení činností v rodině.

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Při porovnání tohoto výzkumu s výzkumem „Naše společnost 2009“ uváděným v teoretické části diplomové práce, lze říci, že výsledky jsou dosti podobné. Doména mužů - finanční zajištění rodiny a doména žen – vaření, byla mým výzkumem potvrzena (výzkum „Naše společnost 2009“ nezahrnoval drobné opravy v domácnosti a velký úklid). Malé odchylky lze spatřovat v činnostech, které by podle respondentů měli muži i ženy vykonávat stejným dílem. U výzkumu „Naše společnost 2009“ jsou to pěstování koníčků, pracovní kariéra a správa rodinného rozpočtu. V tomto výzkumu lze však pěstování koníčků a pracovní kariéru přiřadit spíše k mužským činnostem.

II. ověřování:

Druhé ověřování předpokladu zahrnovalo přesnou identifikaci otázek, které jsou typické pro tradiční rozdělení činností v rodině a otázek, které jsou typické pro moderní uspořádání činností v rodině. Z otázek č. 10 – 23 dotazníku jsem vybrala 6 otázek, které se týkají finančního zajištění, pracovní kariéry, koníčků, úklidu, péče o děti a vaření.

V tradičním rozdělení činností je předpoklad, že činnosti týkající se finančního zajištění, pracovní kariéry a koníčků vykonává muž a činnosti spojené s úklidem, péčí o děti a vaření vykonává žena.

Při praktickém provedení výzkumu bylo nutné otočit škálu tak, aby u prvních třech otázek (finanční zajištění, pracovní kariéra a koníčky) bylo č. 5 na škále – rozhodně muž. U následujících třech otázek (velký úklid, péče o děti a vaření) zůstala škála nezměněna, č. 5 – rozhodně žena. Nejvyšší dosaženou hodnotou celkového součtu odpovědí mohlo být 30. Čím více ke 30 bodům (maximum) – jedná se o tradiční rozdělení činností, čím více k 6 bodům (minimum) – jedná se o moderní rozdělení. Střední hodnotou je číslo 18, kdy se respondent nepřiklání ani k tradičnímu ani k modernímu způsobu rozdělení činností. Výsledky odpovědí párů (zvláště mužů a žen) byly sečteny a zobrazeny v tabulce č. 8a).

Z této tabulky je zřejmé, že u naprosté většiny párů existuje tradiční rozdělení činností v rodině. Pouze u páru č. 14 se muž, více než žena, přiklání ke střední hodnotě (18:23). Naopak u páru č. 35 lze pozorovat, že dle odpovědi ženy, se jedná o typické tradiční rozdělení činností v jejich rodině (30).

Dále jsou v tabulce č. 8b) uvedeny statistické hodnoty průměr, medián, modus, rozptyl, směrodatná odchylka, min. hodnoty, max. hodnoty, variační rozpětí a směrodatná výběrová odchylka. Dle hodnoty průměru lze konstatovat, že odpovědi mužů a žen se v podstatě shodují. Shodují se také statistické ukazatele modus (nejčastěji se vyskytující hodnota) a medián (střední hodnota).

Předpoklad P3 byl potvrzen i druhým ověřováním.

(pozn. tabulky č. 8a) a 8b) byly z důvodu přehlednosti záměrně upraveny tak, aby byly zobrazeny na jedné straně)

Tabulka č. 8a) – Rozdělení činností v rodině – II. ověření

Počet	Odpovědi	
	ženy	muži
1.	24	22
2.	26	26
3.	22	22
4.	21	19
5.	26	25
6.	24	23
7.	22	23
8.	24	24
9.	23	22
10.	23	25
11.	28	26
12.	24	27
13.	28	26
14.	23	18
15.	28	27
16.	24	24
17.	22	22
18.	27	26
19.	26	27
20.	26	26
21.	26	25
22.	24	24
23.	25	23
24.	20	20
25.	29	27

Počet	Odpovědi	
	ženy	muži
26.	24	24
27.	22	21
28.	19	19
29.	24	22
30.	21	23
31.	23	23
32.	26	28
33.	23	25
34.	27	26
35.	30	28
36.	23	23
37.	19	20
38.	23	19
39.	23	24
40.	22	22
41.	21	21
42.	21	21
43.	24	24
44.	23	23
45.	19	24
46.	24	23
47.	20	23
48.	21	21
49.	22	22
50.	20	20

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Tabulka č. 8b) – Statistické zpracování rozdělení činností v rodině.

Statistické ukazatele	Odpovědi	
	ženy	muži
počet odpovědí	50	50
celkem	1179	1168
průměr	22,56	22,76
medián	23	23
modus	23	23
rozptyl	6,33	5,38
směr.odchylka	2,52	2,32
min	19	19
max	30	28
variační rozp.	11	9
výběrová směr.och.	2,57	2,37

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

7.3 Postoje a názory

Ve třetí oblasti postojů a názorů jsem se zajímala o vyjádření míry souhlasu se stanovenými výroky týkajícími se rodinného rozpočtu, zaměstnání muže na jedné straně a péče ženy o domácnost a rodinu na straně druhé, výchovy dětí a také zaměstnání matky a celkového dopadu na rodinu. Respondenti odpovídali na škále 1 – 5 (1 = určitě ano, 2 = spíše ano, 3 = ani ano, ani ne, 4 = spíše ne, 5 = určitě ne). Dále bylo dotazníkem zjišťováno, zda existují typické ženské a mužské činnosti v domácnosti, a které to dle názoru mužů a žen jsou. Zde byla možnost výběru z dvaceti konkrétních činností. Výzkumem bylo také ověřováno, jak respondenti zvládají pracovní a rodinné povinnosti.

7.3.1 Ověření předpokladu 4

Při ověřování předpokladu **P4** (předpokládám, že muži i ženy ve větší míře souhlasí s výrokiem, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat oba stejnou měrou) panovala mezi muži i ženami vzácná shoda, a to jak v kladné míře souhlasu (48% mužů : 48% žen), tak v záporné míře souhlasu (22% : 22%), včetně neutrální odpovědi (30% : 30). Z výsledků vyplývá, že předpoklad P4 byl potvrzen.

Z těchto údajů lze usuzovat, že v současné době je v rodinách zakotven model tzv. dvoupříjmové rodiny (finanční podíl obou partnerů na rodinném rozpočtu).

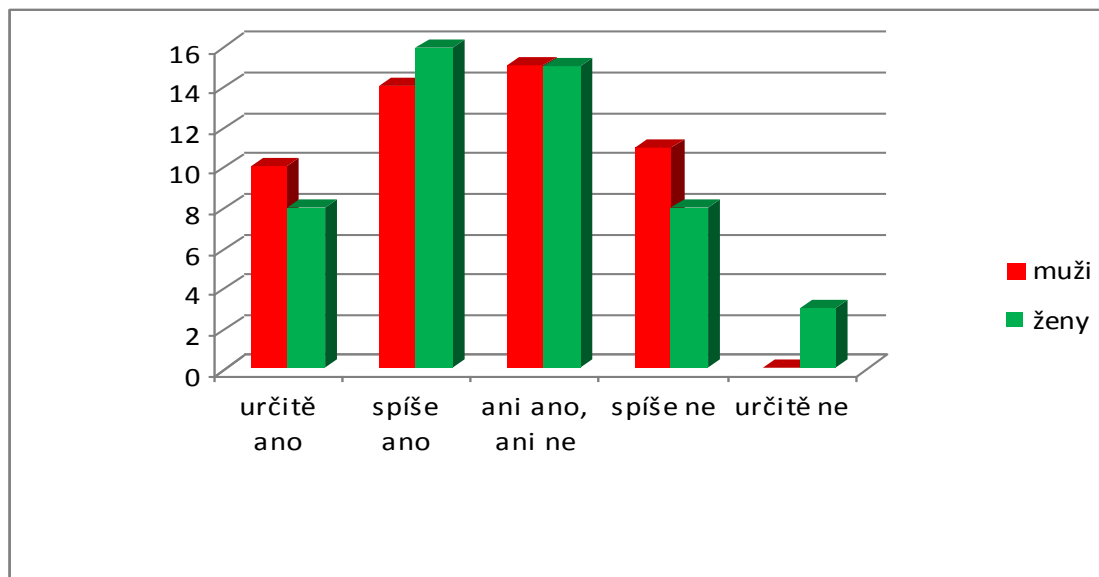
Pro názornější představu byly údaje zobrazené v tabulce č. 9 graficky zpracovány do grafů č. 4 a 5, dle absolutních i relativních četností.

Tabulka č. 9 – Vyjádření míry souhlasu s výrokem, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou.

Míra souhlasu	Četnost odpovědí					
	muži		ženy		ženy + muži	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
určitě ano	10	0,20	8	0,16	18	0,18
spíše ano	14	0,28	16	0,32	30	0,30
ani ano, ani ne	15	0,30	15	0,30	30	0,30
spíše ne	11	0,22	8	0,16	19	0,19
určitě ne	0	0,00	3	0,06	3	0,03
Celkem	50	1	50	1	100	1

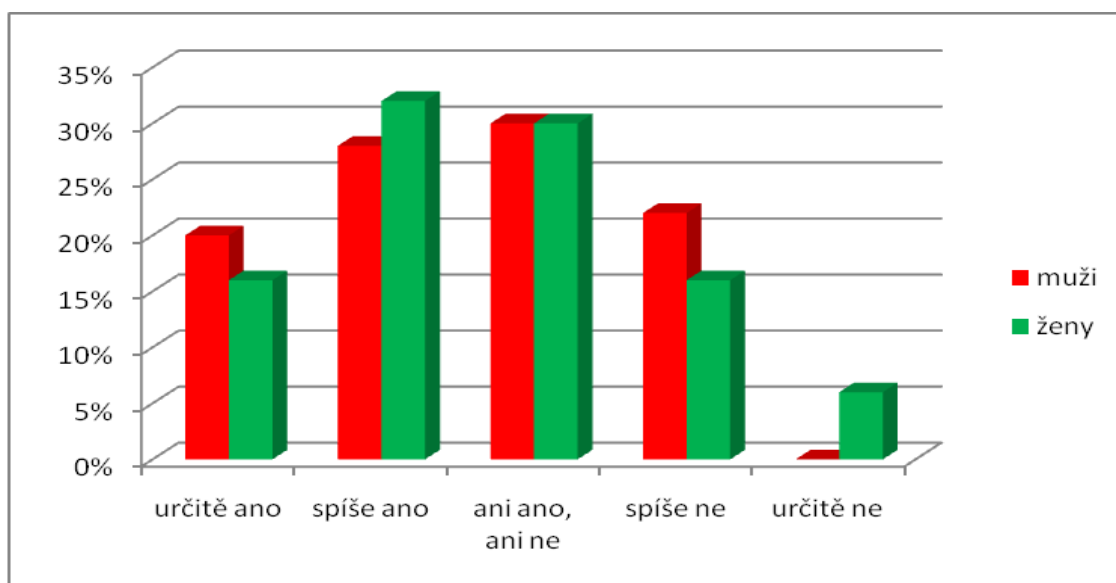
Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 4 – Grafické znázornění výroku, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou (dle absolutní četnosti).

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 5 – Grafické znázornění výroku, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou (dle relativní četnosti).

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Porovnáním výsledků tohoto výzkumu s již prováděným výzkumem „Rodina 1994“, uváděným v teoretické části diplomové práce, dojdeme k závěru, že ve výzkumu „Rodina 1994“ byla souhlasná míra, z hlediska intenzity výroku (určitě ano), daleko více jednoznačnější.

7.3.2 Ověření předpokladu 5

S ohledem na předcházející předpoklad, jsem stanovila i předpoklad **P5** (předpokládám, že muži i ženy ve větší míře nesouhlasí s výrokem, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu). Domnívala jsem se, že patriarchální vzorec (muž v práci, žena doma) je v současné době již překonán. Opak je však pravdou.

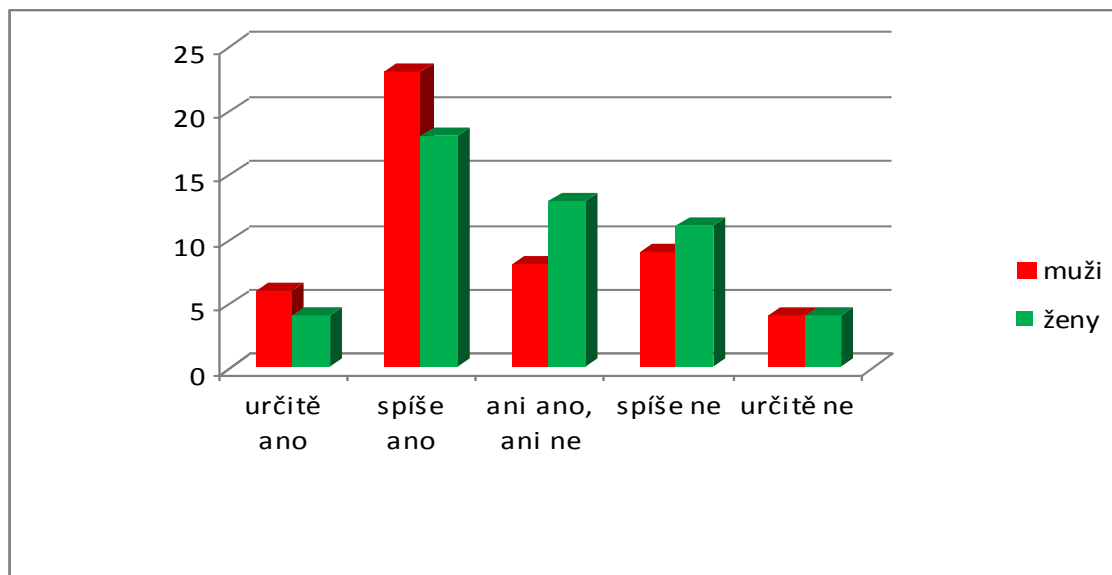
Většina mužů (58%) a žen (44%) souhlasila (určitě ano, spíše ano) s tímto výrokem. Nesouhlasilo (určitě ne, spíše ne) 26% mužů a 30% žen. Předpoklad P5 nebyl výzkumem potvrzen. Pro přehlednost byla data zpracována do tabulky č. 10 a pro názornost také do grafů č. 6 a 7 dle absolutních a relativních četností.

Tabulka č. 10 – Vyjádření míry souhlasu s výrokem, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu.

Míra souhlasu	Četnost odpovědí					
	muži		ženy		muži + ženy	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
určitě ano	6	0,12	4	0,08	10	0,10
spíše ano	23	0,46	18	0,36	41	0,41
ani ano, ani ne	8	0,16	13	0,26	21	0,21
spíše ne	9	0,18	11	0,22	20	0,20
určitě ne	4	0,08	4	0,08	8	0,08
Celkem	50	1	50	1	100	1

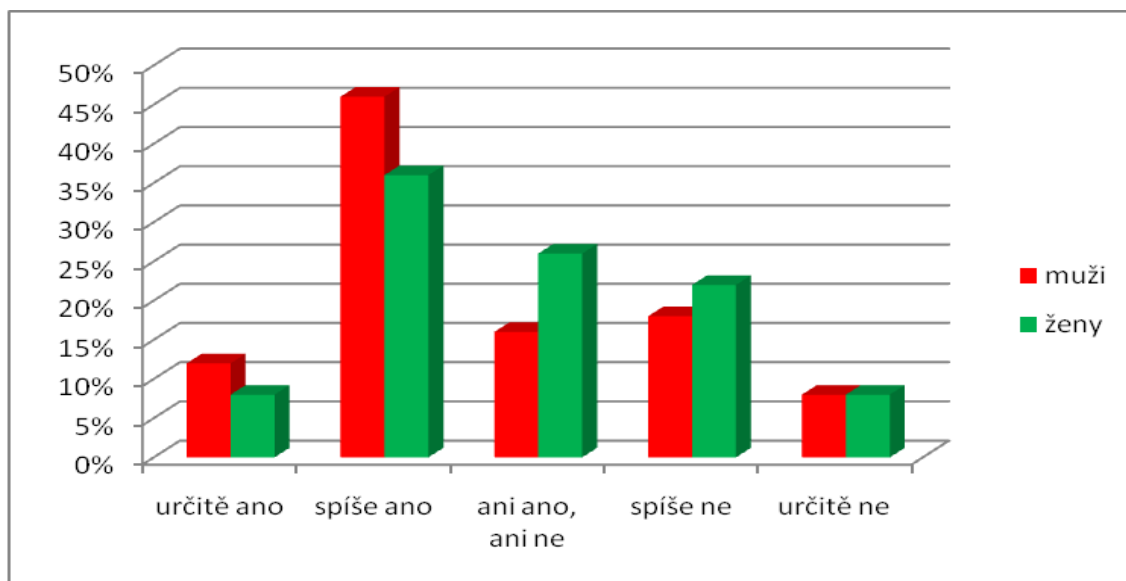
Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 6 – Grafické znázornění výroku, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu (dle absolutní četnosti).

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 7 – Grafické znázornění výroku, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu (dle relativní četnosti).

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Při porovnávání s výzkumem „Rodina 1994“, zmiňovaným v teoretické části diplomové práce, lze říci, že tento výzkum dospěl k totožnému zjištění.

7.3.3 Ověření předpokladu 6

Předpoklad **P6** porovnává rodinné a pracovní povinnosti z hlediska jejich vzájemného zvládnutí (předpokládám, že nadpoloviční většina žen zvládá roli zaměstnankyně i matky bez velkých obtíží). Tento předpoklad byl potvrzen. Celkově 60% žen zvládá rodinné a pracovní povinnosti bez velkých obtíží, oproti 46% mužů. Muži více než ženy uvádějí, že zvládají pracovní povinnosti na úkor rodinných (28% : 16%). Žádný z respondentů nemá problémy se zvládnutím rodinných povinností na úkor pracovních. Shoda panuje u mužů i žen, kteří uvádějí, že zvládají obojí tak napůl (24% : 24%). Hodnoty uvedené v tabulce č. 11 byly pro názornost zpracovány graficky dle absolutní i relativní četnosti (viz grafy č. 8 a 9).

Lze říci, že tento předpoklad byl již částečně řešen v předpokladu P3. Žena, která usiluje o kariéru a finančně zajišťuje rodinu, se ve většině případů zároveň stará o domácnost a pečuje o rodinu a děti. Zvládá tedy obojí dohromady. Přestože i muži zvládají vše bez vel-

kých obtíží, je patrné, že zřejmě více lpí na svém zaměstnání, a proto více než žena zvládá práci na úkor rodinných povinností.

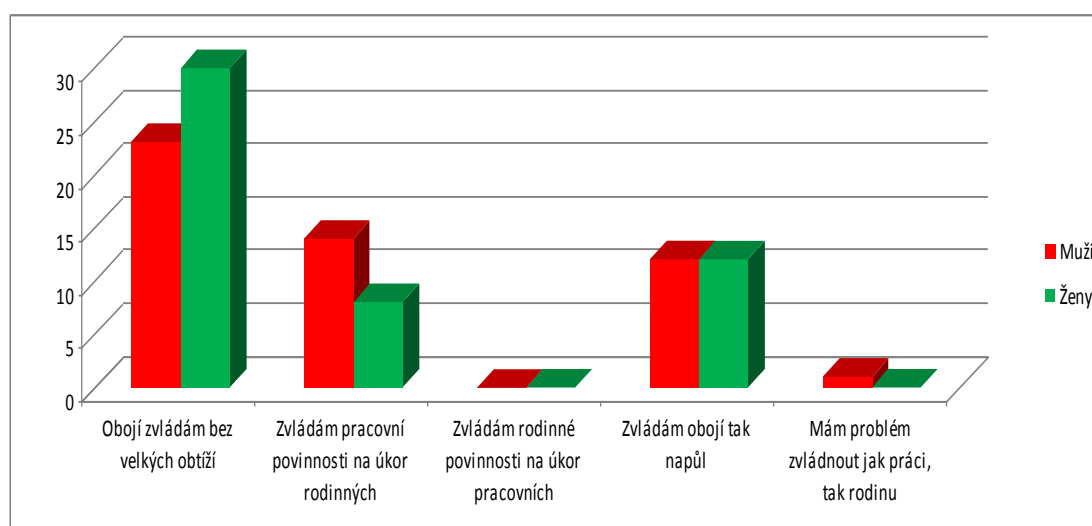
Tabulka č. 11 – Odpověď na otázku: „Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?“

Typ odpovědi	Četnost odpovědí			
	muži		ženy	
	abs.	rel.	abs.	rel.
Obojí zvládám bez velkých obtíží	23	0,46	30	0,60
Zvládám pracovní povinnosti na úkor rodinných	14	0,28	8	0,16
Zvládám rodinné povinnosti na úkor pracovních	0	0,00	0	0,00
Zvládám obojí tak napůl	12	0,24	12	0,24
Mám problém zvládnout jak práci, tak rodinu	1	0,02	0	0,00
Celkem	50	1	50	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 8 – Grafické znázornění otázky: „Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?“

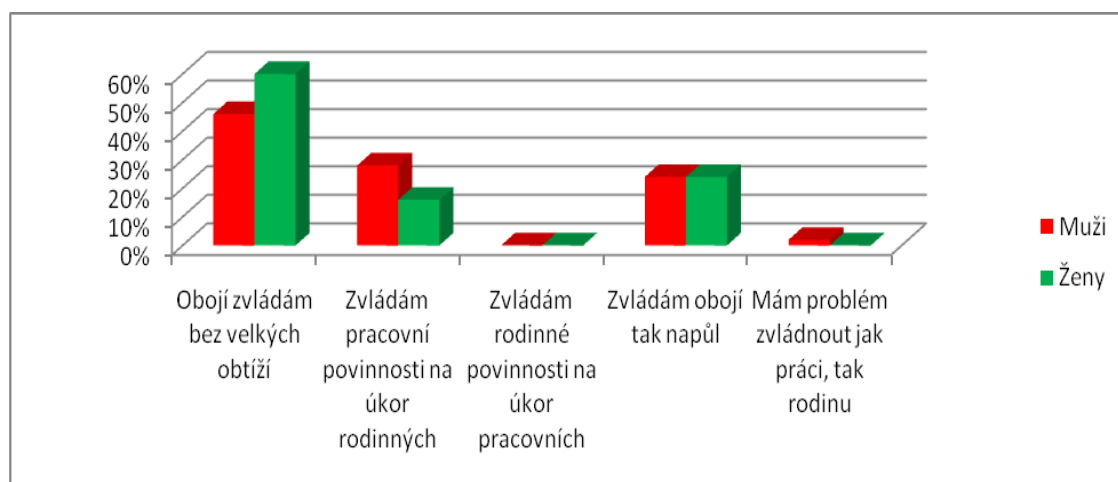
(dle absolutní četnosti)

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

Graf č. 9 – Grafické znázornění otázky: „Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?“

(dle relativní četnosti)

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

7.4 Spokojenost a přání

V této oblasti jsem se zajímala o to, zda jsou respondenti spokojeni se svou rolí v rodině a v případě, že nejsou zcela spokojeni, co by přispělo k tomu, aby byli spokojeni více. Poslední otázka vybízela k volným odpovědím.

7.4.1 Ověření předpokladu 7

Na základě svých zkušeností z bakalářské práce, která se zabývala manželskou spokojeností jsem stanovila předpoklad **P7** (předpokládám, že muži jsou ve vyšší míře spokojeni se svou rolí v rodině než ženy). Tento předpoklad však nebyl potvrzen, neboť pouze 76% mužů bylo spokojeno se svou rolí v rodině, oproti 86% žen. Je ovšem zřejmé, že muži o této problematice také nijak zvlášť nepřemýšlí (22% mužů). Domnívala jsem se, že ženy budou více kritické ke svému postavení v rodině (pouze 6% nespokojených žen), ale zřejmě si na svou roli přivykly a jsou s ní spokojené. Výsledky výzkumu jsou zpracovány v následující tabulce.

Tabulka č. 12 – Odpověď na otázku: „Jste spokojeni se svou rolí v rodině?“

Typ odpovědi	Četnost odpovědí					
	Muži			Ženy		
	abs.	abs.	rel.	abs.	abs.	rel.
rozhodně ano	19			13		
spíše ano	19	38	0,76	30	43	0,86
spíše ne	1			3		
rozhodně ne	0	1	0,02	0	3	0,06
nepřemýšlel jsem o tom	11	11	0,22	4	4	0,08
Celkem	50	50	1	50	50	1

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

7.5 Shrnutí výsledků ověření předpokladů

Pro přehlednost, zda byly stanovené předpoklady výzkumem potvrzeny či nikoliv, byl vytvořen následující tabulkový přehled.

Tabulka č. 13 – Shrnutí výsledků ověření stanovených předpokladů.

Č.	Předpoklad	Výsledek ověření
P1	Předpokládám, že nadpoloviční většina mužů si myslí, že jsou hlavou rodiny.	nepotvrzen
P2	Předpokládám, že muži z obcí do 5 tis. obyvatel se ve vyšší míře podílí na finančním zajištění rodiny, než muži z obcí nad 5 tis. obyvatel.	potvrzen
P3	Předpokládám, že ženy i muži upřednostňují tradiční rozdělení činností v rodině před moderním rozdělením.	potvrzen
P4	Předpokládám, že muži i ženy ve větší míře souhlasí s výrokem, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat oba stejnou měrou.	potvrzen
P5	Předpokládám, že muži i ženy ve větší míře nesouhlasí s výrokem, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu.	nepotvrzen
P6	Předpokládám, že nadpoloviční většina žen zvládá roli zaměstnankyně i matky bez velkých obtíží.	potvrzen
P7	Předpokládám, že muži jsou ve vyšší míře spokojeni se svou rolí v rodině než ženy.	nepotvrzen

Zdroj: vlastní výzkum, 2010.

ZÁVĚR

V předložené diplomové práci je podán přehled rozdělení rolí v současných českých rodinách. Výzkumu se zúčastnilo celkem 100 respondentů, 25 párů z obcí do 5 tis. obyvatel a 25 párů z obcí nad 5 tis. obyvatel. Bylo stanoveno sedm předpokladů, které se týkaly tří oblastí: rozdělení rolí v rodině, postojů a názorů a spokojenosti a přání.

V oblasti rozdělení rolí v rodinách bylo provedeno dvojí ověřování předpokladu, že muži i ženy upřednostňují tradiční rozdělení rolí v rodině před moderním rozdělením. V prvním ověřování odpovídali muži a ženy na 14 otázek monitorujících rozdělení činností v rodinách. Z výsledků vyplynulo, že ženy nesou zodpovědnost za úklid, nakupování, vaření, péči o dítě a nemocného člena rodiny; muži za finanční zajištění rodiny, budování pracovní kariéry a drobné opravy v domácnosti. Předpoklad tradičního uspořádání genderových rolí byl potvrzen. Následně bylo provedeno druhé ověřování, kdy byly porovnávány odpovědi jednotlivých párů na 6 otázek, které přesně identifikovaly rozdělení rolí v rodinách. Dle výsledků a zpracovaných statistických ukazatelů byl jednoznačně potvrzen stanovený předpoklad.

K výrazné změně došlo v oblasti rozhodování, kdy bylo výzkumem zjištěno, že tuto činnost vykonávají partneři rovným dílem, ať už se jedná o rozhodování o způsobu trávení dovolené nebo rozhodování o koupi dražší movitosti. To, že byl patriarchální model v této oblasti překonán, potvrzuje i zjištění, že tzv. „hlavou rodiny“ není pouze muž, ale na rozhodování se podílí oba partneři společně.

Co se týká finančního zajištění rodiny, bylo výzkumem ověřeno, že role muže – živitele rodiny, je více uplatňována na vesnicích (v obcích do 5 tis. obyvatel), než ve městech, a proto je faktor místa bydliště významným determinantem pro rozdělení této role.

Finanční zajištění rodiny bylo dále ověřováno v oblasti postojů a názorů, kde panoval shodný názor mužů i žen s výrokem, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat oba partneři stejnou měrou. Zde došlo k rozporu názorů, který byl zjištěn při následném ověřování míry souhlasu s výrokem, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu. Na jedné straně respondenti chtějí, aby se oba partneři podíleli na rodinném rozpočtu, na druhé straně požadují dodržování tradičního rozdělení rolí, muž v práci, žena v domácnosti.

Problém lze hledat v zakořeněných stereotypech genderových rolí. Lze předpokládat, že změny se mohou projevit až za několik generací.

Co se týká zvládání rodinných a pracovních povinností, jsou dle provedeného výzkumu na tom lépe ženy, které zvládají tyto povinnosti bez velkých obtíží.

V oblasti spokojenosti a přání bylo ověřováno, jak jsou se svými rolemi respondenti spokojeni. Přestože, z provedeného výzkumu vyplynulo, že ženy vykonávají většinu prací v domácnosti a zároveň jsou zaměstnány na plný pracovní úvazek, jsou se svou rolí více spokojeny, než muži. Lze usuzovat, že ženy se zřejmě smířily se svým postavením a zvykly si na dvojí zatížení, ať už ve sféře placené práce či v oblasti neplacené práce v domácnosti.

Je třeba říci, že daný vzorek byl pro vyhodnocování této problematiky málo početný. Proto také nebylo možné ověřovat všechny faktory, které ovlivňují rozdělení rolí v rodinách. Získaná data mají spíše informativní charakter a předpoklady by bylo potřeba ověřit na rozsáhlejším reprezentativním souboru.

Výsledky tohoto výzkumu byly komparovány s výzkumy prováděnými v této oblasti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČERMÁKOVÁ, M. *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny*. Praha: 1995.
- [2] DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
- [3] GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- [4] CHALOUPKOVÁ, J. *Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005.
- [5] KARSTEN, H. *Ženy-muži*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-145-X.
- [6] KON, I.S. *Sociologie osobnosti*. Praha: Orbis, 1971.
- [7] KRATOCHVÍL, S. *Manželská terapie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-048-8.
- [8] MAŘÍKOVÁ, H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Sborník studií vzniklých na základě semináře. Praha: Open Society Fund, 1999.
- [9] MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
- [10] MOŽNÝ, I. *Moderní rodina*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.
- [11] MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3.
- [12] NOVÁK, T. *Manželské a rodinné poradenství*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1316-0.
- [13] PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-039-2.
- [14] PLZÁK, M. *Žena a muž*. Praha: Motto, 2007. ISBN 978-80-7246-365-7.
- [15] PUNCH, K.F. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-468-7.
- [16] REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- [17] RIEDLOVÁ, S., SCHWEDEROVÁ B. *Jak ženy dělají muže šťastnými proti jejich vůli*. Praha: Brána, 2004. ISBN 80-7423-214-1.

- [18] SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901325-0-2.
- [19] SULLEROTOVÁ, E. *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.
- [20] ŠMOLKA, P. *Muž a žena – návod k použití*. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-573-8.
- [21] ŠMOLKA, P., MACH, J. *Manželská a rodinná trápění*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-448-9.
- [22] VENGLÁŘOVÁ, M. *Průvodce partnerským vztahem*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2054-8.
- [23] ZICH, F. *Sociologický výzkum*. Praha: Svoboda, 1976.
- [24] *Ženy a muži v datech*. Praha: MPSV, ČSÚ, 2003. ISBN 80-250-0205-5.

Internetové zdroje

- [25] *Analýza: Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB*. [online]. [cit. 10.03.2010].
Dostupné na: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=65>
- [26] *Pojem deskriptivní výzkum*. [online]. [cit. 02.04.2010]. Dostupné na:
<<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/deskriptivni-vyzkum>>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

např.	například
popř.	popřípadě
tis.	tisíc
s.	strana
r.	rok
obr.	obrázek
ČSÚ	Český statistický úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
ČR	Česká republika
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
AV	Akademie věd
ISSP	International Social Survey Programme
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
tzv.	tak zvaný
pozn.	poznámka

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 – Odpověď na dotaz: „Měli by do rodinného rozpočtu přispívat muž i žena? (v %)	29
Obr. č. 2 – Odpověď na dotaz: „Má muž vydělávat a žena se starat o domácnost?“ (v %)	30
Obr. č. 3 – Názory na rozdělení činností v rodině (v %)	32

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Děti v rodinách (podíl ze všech ve věkové skupině)	18
Tabulka č. 2: Přehled respondentů dle místa bydliště	39
Tabulka č. 3: Přehled respondentů dle věku a dosaženého vzdělání	39
Tabulka č. 4: Odpověď na otázku: „Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?“	40
Tabulka č. 5: Odpovědi mužů na otázku: „Kdo Vaši rodinu finančně zajišťuje?“	42
Tabulka č. 6: Odpovědi žen na otázku: „Kdo Vaši rodinu finančně zajišťuje?“	43
Tabulka č. 7: Rozdělení činností v rodině – I. ověření	44
Tabulka č. 8a): Rozdělení činností v rodině – II. ověření	47
Tabulka č. 8b): Statistické zpracování rozdělení činností v rodině	47
Tabulka č. 9: Vyjádření míry souhlasu s výrokem, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou	49
Tabulka č. 10: Vyjádření míry souhlasu s výrokem, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu	51
Tabulka č. 11: Odpověď na otázku: „Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?“	53
Tabulka č. 12: Odpověď na otázku: „Jste spokojeni se svou rolí v rodině?“	55
Tabulka č. 13: Shrnutí výsledků ověření stanovených předpokladů	55

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Grafické znázornění otázky: „Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?“ (dle absolutní četnosti)	41
Graf č. 2: Grafické znázornění otázky: „Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?“ (dle relativní četnosti)	41
Graf č. 3: Grafické znázornění rozdělení činností v rodině	45
Graf č. 4: Grafické znázornění výroku, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou (dle absolutní četnosti)	49
Graf č. 5: Grafické znázornění výroku, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou (dle relativní četnosti)	50
Graf č. 6: Grafické znázornění výroku, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu (dle absolutní četnosti)	51
Graf č. 7: Grafické znázornění výroku, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu (dle relativní četnosti)	52
Graf č. 8: Grafické znázornění otázky: „Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?“ (dle absolutní četnosti)	53
Graf č. 9: Grafické znázornění otázky: „Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?“ (dle relativní četnosti)	54

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Dotazník určený ženám

P II: Dotazník určený mužům

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO ŽENY**DOTAZNÍK URČENÝ ŽENÁM (č.)**

Vážená paní,

v současné době slycháme stále častěji hovořit o rovných příležitostech mužů a žen, sladění osobního a pracovního života a genderovém vyrovnávání rolí. Uvedená problematika také úzce souvisí s rozdělením rolí uvnitř rodiny, což je téma, kterým se zabývám ve své diplomové práci s názvem *Rozdělení rolí mužů a žen v současných českých rodinách*.

Pokud budete tak laskavá a pravdivě vyplníte tento dotazník, pomůžete mi získat objektivní obraz o zkoumané problematice.

Předem děkuji za Váš čas.

Bc. Jana Doležalová, studentka oboru sociální pedagogika, FHS UTB Zlín

Pokyny k vyplnění dotazníku

Dotazník je rozdělen do čtyř oblastí: demografické údaje, rozdělení rolí v rodině, postoje a názory, spokojenost a přání. U většiny otázek je nabídnuta škála nebo možnosti odpovědí. Prosím zakroužkujte vždy pouze jednu odpověď, a to tu, se kterou se nejvíce ztotožňujete. Pouze několik otázek Vás vybízí k volné odpovědi. Pokud chcete cokoli dodat k jakékoli otázce, učiňte tak do volného místa pod tuto otázku.

Pracujte prosím samostatně a své odpovědi nesdělujte svému partnerovi, aby jimi nebyl ovlivňován. Tím by byl výzkum znehodnocen. Dotazníky jsou určeny manželským párům (zvláště ženám a zvláště mužům) a jsou anonymní.

I. DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE

1. **Váš věk:**
2. **Jak dlouho žijete spolu s partnerem ve společné domácnosti?**
 - a) 5 – 10 let
 - b) 11 – 15 let
 - c) 16 – 20 let
 - d) více jak 20 let
3. **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**
 - a) základní
 - b) střední odborné bez maturity
 - c) střední odborné s maturitou
 - d) středoškolské
 - e) vyšší odborné (VOŠ)
 - f) vysokoškolské (Bc., Mgr., Ing.)
 - g) vyšší než Bc., Mgr. Ing.
4. **Pracujete v současné době na plný úvazek?**
 - a) ano
 - b) ne
 - c) jiná možnost (částečný úvazek, OSVČ, mateřská, rodičovská dovolená apod.)
.....

5. Jaké je Vaše zaměstnání (pracovní zařazení)?

6. Kde s rodinou žijete?

- a) v obci do 5 tis. obyvatel
- b) v obci od 5 tis. do 20 tis. obyvatel
- c) v obci od 20 tis. do 50 tis. obyvatel
- d) v obci nad 50 tis. obyvatel

7. Máte/měli jste s partnerem společné zkušenosti s výchovou dítěte?

- a) ano
- b) ne

8. Kolik dětí s Vámi žije v současné době ve společné domácnosti?

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4 a více

II. ROZDĚLENÍ ROLÍ V RODINĚ

9. Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?

- a) já
- b) muž
- c) nelze říci, na rozhodování se podílíme oba

	Rozhodně muž	Spíše muž	Oba stejně	Spíše žena	Rozhodně žena
10. Kdo vaši rodinu finančně zajišťuje?	1	2	3	4	5
11. Kdo u vás usiluje o pracovní kariéru?	1	2	3	4	5
12. Kdo u vás obvykle dělá běžný úklid (utírání prachu, vysávání apod.)?	1	2	3	4	5
13. Kdo u vás obvykle dělá velký úklid (mytí oken, podlah apod.)?	1	2	3	4	5
14. Kdo u vás obvykle nakupuje potraviny?	1	2	3	4	5
15. Kdo u vás obvykle zajišťuje/zajišťoval běžnou péči o dítě/děti ?	1	2	3	4	5
16. Kdo u vás obvykle dělá/dělal s dětmi úkoly do školy?	1	2	3	4	5
17. Kdo spravuje váš rodinný rozpočet?	1	2	3	4	5
18. Kdo u vás většinou připravuje jídlo pro celou rodinu?	1	2	3	4	5

19. Kdo u vás rozhoduje o místě a způsobu trávení rodinné dovolené?	1	2	3	4	5
20. Kdo u vás rozhoduje o koupi dražší movitosti (auto, TV)?	1	2	3	4	5
21. Kdo u vás obvykle provádí drobné opravy v domácnosti?	1	2	3	4	5
22. Kdo se u vás více věnuje svým koníčkům?	1	2	3	4	5
23. Kdo u vás obvykle pečuje/pečoval o nemocného člena v rodině?	1	2	3	4	5

III. POSTOJE A NÁZORY

24. Vyjádřete svou míru souhlasu s níže uvedenými výroky:

	Určitě ano	Spíše ano	Ani ano, ani ne	Spíše ne	Určitě ne
a) Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou.	1	2	3	4	5
b) Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a o rodinu.	1	2	3	4	5
c) Není správné, aby muž byl doma s dětmi a žena chodila do práce.	1	2	3	4	5
d) Rodina často trpí tím, že se muži příliš zaměřují na svou práci.	1	2	3	4	5
e) O výchovu dětí se má starat především žena.	1	2	3	4	5
f) Zaměstnání matky má negativní dopad na děti a rodinu.	1	2	3	4	5

25. Exi stují podle Vás typické ženské a mužské práce v domácnosti?

- a) ano
- b) ne

26. Poku ste se z následující tabulky vybrat typicky ženské a typicky mužské činnosti:

praní	mytí oken	drobné opravy v domácnosti	vynášení odpadků
vaření	mytí auta	sečení trávníku u domu	oprava automobilu
žehlení	mytí nádobí	vymalování bytu	utírání prachu
pečení	nakupování	stěhování nábytku	příprava s dětmi do školy
vysávání	výchova dětí	řízení automobilu	péče o domácí zvířata

ženské činnosti

mužské činnosti

27. Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?

- a) obojí zvládám bez velkých obtíží
- b) zvládám pracovní povinnosti na úkor rodinných povinností
- c) zvládám rodinné povinnosti na úkor pracovních povinností
- d) zvládám obojí tak napůl
- e) mám problém zvládnout to jak v práci, tak v rodině

IV. SPOKOJENOST A PŘÁNÍ**28. Jste spokojena se svou rolí v rodině?**

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nepřemýšlela jsem o tom

29. V případě, že nejste zcela spokojena se svou rolí v rodině, co by přispělo k tomu, abyste byla více spokojena?

.....

.....

.....

Vyplněný dotazník vložte prosím do obálky a zalepte. Děkuji za jeho vyplnění.

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK PRO MUŽE**DOTAZNÍK URČENÝ MUŽŮM (č.)**

Vážený pane,

v současné době slycháme stále častěji hovořit o rovných příležitostech mužů a žen, sladování osobního a pracovního života a genderovém vyrovnávání rolí. Uvedená problematika také úzce souvisí s rozdělením rolí uvnitř rodiny, což je téma, kterým se zabývám ve své diplomové práci s názvem *Rozdělení rolí mužů a žen v současných českých rodinách*.

Pokud budete tak laskavý a pravdivě vyplníte tento dotazník, pomůžete mi získat objektivní obraz o zkoumané problematice.

Předem děkuji za Váš čas.

Bc. Jana Doležalová, studentka oboru sociální pedagogika, FHS UTB Zlín

Pokyny k vyplnění dotazníku

Dotazník je rozdělen do čtyř oblastí: demografické údaje, rozdělení rolí v rodině, postoje a názory, spokojenost a přání. U většiny otázek je nabídnuta škála nebo možnosti odpovědí. Prosím **zakroužkujte vždy pouze jednu odpověď**, a to tu, se kterou se nejvíce ztotožňujete. Pouze několik otázek Vás vybízí k volné odpovědi. Pokud chcete cokoli dodat k jakékoli otázce, učiňte tak do volného místa pod tuto otázku.

Pracujte prosím samostatně a své odpovědi nesdělujte své partnerce, aby jimi nebyla ovlivňována. Tím by byl výzkum znehodnocen. Dotazníky jsou určeny manželským párům (zvláště ženám a zvláště mužům) a jsou anonymní.

I. DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE

1. **Váš věk:**
2. **Jak dlouho žijete spolu s partnerkou ve společné domácnosti?**
 - a) 5 – 10 let
 - b) 11 – 15 let
 - c) 16 – 20 let
 - d) více jak 20 let
3. **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**
 - a) základní
 - b) střední odborné bez maturity
 - c) střední odborné s maturitou
 - d) středoškolské
 - e) vyšší odborné (VOŠ)
 - f) vysokoškolské (Bc., Mgr., Ing.)
 - g) vyšší než Bc., Mgr. Ing.
4. **Pracujete v současné době na plný úvazek?**
 - a) ano
 - b) ne
 - c) jiná možnost (částečný úvazek, OSVČ, rodičovská dovolená apod.)
.....

5. Jaké je Vaše zaměstnání (pracovní zařazení)?

6. Kde s rodinou žijete?

- a) v obci do 5 tis. obyvatel
- b) v obci od 5 tis. do 20 tis. obyvatel
- c) v obci od 20 tis. do 50 tis. obyvatel
- d) v obci nad 50 tis. obyvatel

7. Máte/měli jste s partnerkou společné zkušenosti s výchovou dítěte?

- a) ano
- b) ne

8. Kolik dětí s Vámi žije v současné době ve společné domácnosti?

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4 a více

II. ROZDĚLENÍ ROLÍ V RODINĚ

9. Kdo je ve Vaší domácnosti hlavou rodiny?

- a) já
- b) žena
- c) nelze říci, na rozhodování se podílíme oba

	Rozhodně muž	Spíše muž	Oba stejně	Spíše žena	Rozhodně žena
10. Kdo vaši rodinu finančně zajišťuje?	1	2	3	4	5
11. Kdo u vás usiluje o pracovní kariéru?	1	2	3	4	5
12. Kdo u vás obvykle dělá běžný úklid (utírání prachu, vysávání apod.)?	1	2	3	4	5
13. Kdo u vás obvykle dělá velký úklid (mytí oken, podlah apod.)?	1	2	3	4	5
14. Kdo u vás obvykle nakupuje potraviny?	1	2	3	4	5
15. Kdo u vás obvykle zajišťuje/zajišťoval běžnou péči o dítě/děti ?	1	2	3	4	5
16. Kdo u vás obvykle dělá/dělal s dětmi úkoly do školy?	1	2	3	4	5
17. Kdo spravuje váš rodinný rozpočet?	1	2	3	4	5
18. Kdo u vás většinou připravuje jídlo pro celou rodinu?	1	2	3	4	5

19. Kdo u vás rozhoduje o místě a způsobu trávení rodinné dovolené?	1	2	3	4	5
20. Kdo u vás rozhoduje o koupi dražší movitosti (auto, TV)?	1	2	3	4	5
21. Kdo u vás obvykle provádí drobné opravy v domácnosti?	1	2	3	4	5
22. Kdo se u vás více věnuje svým koníčkům?	1	2	3	4	5
23. Kdo u vás obvykle pečuje/pečoval o nemocného člena v rodině?	1	2	3	4	5

III. POSTOJE A NÁZORY

24. Vyjádřete svou míru souhlasu s níže uvedenými výroky:

	Určitě ano	Spíše ano	Ani ano, ani ne	Spíše ne	Určitě ne
a) Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena stejnou měrou.	1	2	3	4	5
b) Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a o rodinu.	1	2	3	4	5
c) Není správné, aby muž byl doma s dětmi a žena chodila do práce.	1	2	3	4	5
d) Rodina často trpí tím, že se muži příliš zaměřují na svou práci.	1	2	3	4	5
e) O výchovu dětí se má starat především žena.	1	2	3	4	5
f) Zaměstnání matky má negativní dopad na děti a rodinu.	1	2	3	4	5

25. Exi stují podle Vás typické ženské a mužské práce v domácnosti?

- a) ano
- b) ne

26. Poku ste se z následující tabulky vybrat typicky ženské a typicky mužské činnosti:

praní	mytí oken	drobné opravy v domácnosti	vynášení odpadků
vaření	mytí auta	sečení trávníku u domu	oprava automobilu
žehlení	mytí nádobí	vymalování bytu	utírání prachu
pečení	nakupování	stěhování nábytku	příprava s dětmi do školy
vysávání	výchova dětí	řízení automobilu	péče o domácí zvířata

ženské činnosti

mužské činnosti

27. Jak zvládáte pracovní a rodinné povinnosti?

- a) obojí zvládám bez velkých obtíží
- b) zvládám pracovní povinnosti na úkor rodinných povinností
- c) zvládám rodinné povinnosti na úkor pracovních povinností
- d) zvládám obojí tak napůl
- e) mám problém zvládnout to jak v práci, tak v rodině

IV. SPOKOJENOST A PŘÁNÍ

28. Jste spokojen se svou rolí v rodině?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) rozhodně ne
- e) nepřemýšlel jsem o tom

29. V případě, že nejste zcela spokojen se svou rolí v rodině, co by přispělo k tomu, abyste byl více spokojen?

.....
.....
.....

Vyplněný dotazník vložte prosím do obálky a zalepte. Děkuji za jeho vyplnění.

